

DOI: 10.7596/taksad.v7i2.1521

Citation: Atasoy, E. (2018). Siyasi Coğrafya ve Etnocoğrafya Perspektifinden Filipinlerdeki Müslüman Topluluklar. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 533-566. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1521>

Siyasi Coğrafya ve Etnocoğrafya Perspektifinden Filipinlerdeki Müslüman Topluluklar

Muslim Communities in the Philippines from the Perspective of Political Geography and Etnogeography

Emin Atasoy¹

ABSTRACT

This article examined the historical development of the struggle of the Muslim communities concentrated in the Southern Philippines for cultural freedom and political independence. Additionally, this study also concentrated on, on the one hand, the attempts exerted to establish an Islamic state in the Southern Philippines and Christian-Muslim competition in the country, and on the other hand, the minority policies of the Philippine governments towards the Muslim communities. In the present article, both the historical background and political fate of both Filipino Muslims were discussed, and the ethnic, socio-cultural and demographic characteristics of this country were addressed. Besides, the issue of freedom of the people of Moro and the establishment problems of Muslim Mindanao Autonomous Region and Bangsamoro Autonomous Region were examined. It is the most important consequence of this work that the peace climate between the government forces and the Muslim guerrillas in the Southern Philippines, the continuation of the social, economic, political and cultural problems of the Moro people and the independence of the Muslim communities living in the Philippine islands. Provision of the peaceful climate between the government forces and the Muslim guerrillas in the southern Philippines, the continuation of social, economic, political and cultural problems of the Moro people, and the failure of the Muslim communities living on the Philippine islands to gain their independence were the most important results of this study.

Keywords: Republic of the Philippines, Moro people, Muslim communities, Muslim Mindanao Autonomous Region, Bangsamoro Autonomous Region.

---

¹ Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. E-mail: eatasoy@uludag.edu.tr

Öz

Bu makalede Güney Filipinler’de yoğunlaşan Müslüman toplulukların kültürel özgürlük ve siyasi bağımsızlık mücadelesinin tarihsel gelişimi irdelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada bir yandan Hristiyan-Müslüman rekabeti ile Güney Filipinlerde İslam devleti kurma girişimleri, diğer yandan da Filipinler hükümetlerinin Müslüman topluluklara yönelik azınlık politikaları bütüncü altına alınmıştır. Makalede hem Filipin Müslümanlarının tarihsel geçmişi ve siyasi kaderi tartışılmış, hem de bu ülkenin etnik, sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca makalede Moro halkının özgürlük mücadelesi ile Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi ve Bangsamoro Özerk Yönetim Bölgesinin kuruluş sorunlarına değinilmiştir. Güney Filipinlerde hükümet güçleri ile Müslüman gerillalar arasında barış ikliminin sağlanmış olması, Moro halkının sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel sorunlarının devam etmesi ve Filipin adalarında yaşayan Müslüman toplulukların bağımsızlıklarına kavuşamamış olmalarının tespiti edilmesinin bu çalışmanın en önemli sonuçlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Filipinler Cumhuriyeti, Moro Halkı, Müslüman Topluluklar, Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi, Bangsamoro Özerk Yönetim Bölgesi.

Giriş

XXI. yüzyılın başında dünya genelinde birçok ülkede dini ve etnik azınlıklar daha ısrarcı ve gür bir sesle kültürel ve siyasal haklarını aramaya başlamışlardır. Böylece XXI. yüzyıl, ulus devletlerinin sorgulandığı, “tek devlet, tek bayrak, tek dil, tek vatan” söylemlerinin eleştirisi yağmuruna tutulduğu, siyasal ve kültürel özerklik arayışlarıyla azınlık hareketlerinin küresel çapta güçlendiği ve yaygınlaştığı “özgürlükler yüzyılına” dönüşmüştür. Tüm bu etkenler doğrultusunda XX. yüzyılın sonu ve XXI. yüzyılın başında birçok ülkede etnik ve mezhepsel çatışmalar, bölücü terör olayları, özgürlük ve bağımsızlık savaşları yaşandı ve bunların sonucunda birçok devlet parçalanarak bölünmüştür. Birçok ülkede ise kanlı iç savaşlar yaşanmış ve binlerce masum insan ölmüştür. Sosyalist sistemin çöküşü ile birlikte XX. yüzyılın sonunda SSCB, Yugoslavya ve Çekoslovakya parçalanarak sosyalist devletlere ilk aklı gelen örneklerdir. Hatta Sırbistan ikinci bir parçalanma ile Karadağ topraklarını ve üçüncü bir parçalanma ile de Kosova topraklarını kaybederek kısa bir zaman dilimi içinde üç kez bölünme yaşayan istisnai ülkelere örnek oluşturmuştur. Dünya siyasi tarihinin son çeyrek yüzyılında ise Sudan, Endonezya ve Etiyopya gibi nüfusça kalabalık ülkelerin bölünmesi ile Güney Sudan, Doğu Timor ve Eritre gibi yeni devletler dünya siyasi haritasında yerlerini almışlardır. İskoçya’nın Birleşik Krallık’tan, Korsika Adası’nın Fransa’dan, Katalonya’nın İspanya’dan ayrılma girişimleri ise başarısızlıkla sonuçlanmış ilk aklı gelen ayrılıkçı siyasi hareketlerdir. Son yarım yüzyılda Almanya, Yemen ve Vietnam başarılı birleşme ve bütünleşme örneği sergileyen devletlere örnek gösterilirken, Kıbrıs adasında ve Kore yarımadasında çok uzun süre arzulanan siyasi birleşme bir türlü gerçekleştirilememiştir. Özetle, günümüz dünyasında; savaş ve barış, birleşme ve bölünme, huzur ve terör, kaynaşma ve ayrışma gibi birbirine karşıt kavramlar gezegenimizin farklı bölgelerinde aynı anda cereyan eden toplumsal ve siyasal süreçlerdir.

Birçok kişi tarafından Myanmar’da Müslüman toplulukların yaşadığı dahi bilmez iken bu ülkedeki Müslümanlarının yaşadığı trajedi ve zorunlu göçün dünya medya gündemine taşınmasıyla birlikte bu azınlıkların sorunlarından haberdar olunmuştur. Yine Türkiye’deki birçok kişi dünyanın en büyük nüfuslu Müslüman ülkesi olan Endonezya devletinin, azınlıklara yönelik izlediği politikalarda, demokratik yöntemlerden uzaklaşması ile birlikte Doğu Timor, Aceh ve Papua Bölgelerinde yaşanan çatışmalardan haberdar değildir, haberdar olanlar ise oradaki Müslüman toplulukların trajedisini kayıtsız bir biçimde izlemeyi tercih etmişlerdir. Benzer bir bilgi yoksunluğu ve habersizlik durumu bugün Filipinler Cumhuriyeti (FC) için de geçerlidir. Türkiye’de sıradan bir insan ne bu ülkenin Asya kıtasının en büyük Katolik devleti olduğunu, ne bu ülkede 5 milyondan fazla Müslüman yaşadığını, ne de 50 yıldan fazla bu ülkedeki

Müslümanların özgürlük savaşı yürüttüklerini bilir. Myanmar benzeri büyük bir soykırım ve azınlık trajedisi yaşanmadığı müddetçe Filipin Müslümanları ilgi ve tartışma gündemimizde yok gibi görünmektedirler. Oysa Asya kıtasının en kalabalık Hristiyan nüfuslu devleti olan FC yarım asırdan fazla bir zaman diliminde güneydeki Müslüman toplulukların siyasi istekleri ve özgürlük taleplerini tam olarak karşılamadığından dolayı bu istekler başkaldırı, özgürlük savaşı ve bölgesel çatışmalara dönüşmüştür. Mindanao adasında yoğunlaşan Müslüman toplulukların bu siyasi girişimleri bazılarında göre özgürlük mücadelesidir, bazılarında göre yeni bir İslami devlet kurma girişimi, bazılarında göre ise FC toprak bütünlüğünü tehdit eden yasa dışı ve bölücü terör girişimidir. Sonuç olarak Güney Filipin adalarında yaklaşık yarım asır devam eden bu çatışmalarda 120 000'den fazla insan yaşamını kaybetmiş ve 2 milyondan fazla kişi evlerini ve yaşam bölgelerini terk etmek zorunda kalmıştır.

XXI. yüzyılda Uzakdoğu ülkeleri denildiğinde Türkiye'deki siyaset, ekonomi ve bilim uzmanlarının; Japonya, Çin ve Güney Kore gibi güçlü ekonomiye sahip ülkelerle, ya da Malezya ve Endonezya gibi çok kalabalık Müslüman nüfusa sahip kardeş ülkelerle ilgilenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. FC, Güney Kore ve Japonya gibi iktisadi güce ve Endonezya gibi büyük Müslüman kitlelere sahip olmadığı için Türk medyası ve araştırmacılarının ilgi alanına girmeyi başaramamıştır. Sıradan Türk vatandaşları için FC, terör olaylarının ve turist kaçırmalarının yaşandığı, depremlerin ve volkan patlamaların sıklıkla görüldüğü, bazı zengin yabancı turistlerin ziyaret ettikleri fakir, kalabalık, önemsiz ve uzak bir ülke olarak algılanmıştır.

Bu makalede Güney Filipinler'de yoğunlaşan Müslüman toplulukların özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin tarihsel gelişimi irdelenmektedir. Ayrıca bu çalışmada bir yandan Hristiyan-Müslüman rekabeti ile Güney Filipinler'de İslam devleti kurma girişimlerinin tarihsel arka planı, diğer yandan da FC Hükümetlerinin Müslüman topluluklara yönelik azınlık politikaları bütüncü altına alınmıştır. Makalede hem FC'nin etnik yapısı ve Müslüman toplulukların etnocoğrafya özellikleri açıklanmış, hem de bu ülkenin sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ele alınmıştır. Özetle, siyasi coğrafya, etnocoğrafya ve etnopolitika penceresinden Filipin Müslümanlarının tartışıldığı bu çalışma farklı doküman ve kaynakların derlenmesi ve irdelenmesi ile ortaya çıkmış, içerik analizi ve doküman incelemesi tekniğiyle yürütülmüş betimsel bir çalışmadır.

Ülkemiz coğrafya uzmanları bu ülkeyle ilgili bir bilimsel eser ortaya koymadıkları için bu çalışma her şeyden önce az bilinen ve az tartışılan ülkeye, coğrafyacıların dikkatlerini çekmek adına kaleme alınmıştır. Filipinler ülkemizdeki coğrafya uzmanlarının dikkatini çekmemişse de Türkiye'de az sayıda bu ülkeyle ilgili araştırma yapan bilim uzmanları, araştırmacılar, gazeteciler, dernek ve sivil toplum kuruluşları vardır. Filipinlerdeki güvenlik sorunları ve terör olayları, Filipin Müslümanlarının sorunları, Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi ve Bangsamoro Bölgesel Yönetimi, Filipin adalarında İslamiyet'in yayılışı ve tarihsel arka planı, Filipin ekonomisi ve Türkiye ile Filipinler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler ülkemizde en çok kaleme alınan konu başlıklarıdır. Filipinler konusunda İrfan Çiftçi ve Bilal Sevinç², İrfan Kaplan³, İsmail Hakkı Göksoy⁴, Ayşe Nur Timor⁵, Tamer Düzyol⁶, Ela Uluatan⁷, Samet Durmuş⁸, Görkem Tanrıverdi⁹, Orhan Baraç¹⁰, Arkasumar

² Çiftçi İ. & Sevinç, B., "Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm", Karınca Yayınları, Ankara, 2015.

³ Kaplan, İ. "Filipinler'de Yeni Halk Ordusu (New People's Army-NPA)", Editör: Çiftçi İ., Sevinç, B., "Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm", Karınca Yayınları, Ankara, 2015.

⁴ Göksoy, İ. H. "Filipinler'de İslamiyet", Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 31, Sayı: 3, s. 83-106, Ankara, 1995.

⁵ Timor, Ayşe Nur "Güneydoğu Asya. Özellikler. Ülkeler", Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002.

⁶ Düzyol, Tamer, "Filipinler", Ermağan, İsmail (Editör), "Dünya Siyasetinde Doğu Asya", Nobel Yayınları, 2016.

⁷ Uluatan, Ela, "Filipinler'deki Ayrılıkçı Gruplar ve Barış Süreci Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu", TOBB Avrupa Birliği Daire Başkanlığı, Ankara.

⁸ Durmuş, Samet, "Dini Motifli Ayrılıkçı Hareketler ve Terörizm: Filipinler Örneği", T. C. Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

⁹ Tanrıverdi, Görkem "Filipinler Barış Sürecinin Tarihsel Gelişimi: 1976-2016", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Kasım 2017, Sayı 2, S. 53-80, Ankara, 2017.

¹⁰ Baraç, O. "Filipinler: Etnik Azınlığın Var Olma Mücadelesi ve Şiddet", Editörler: Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin Ataman, "Dünya Çatışmaları. Çatışma Bölgeleri ve Konuları - Cilt 2", Nobel Yayınları, Ankara, 2017.

Dawah¹¹, Selçuk Çolakoğlu¹², Bilal Sevinç, Samet Durmuş ve Mohammad Ali Vaqas¹³, **Kudret Bülbül¹⁴, Faruk Hasanov¹⁵**, Bilal Sağlam¹⁶, İrfan Çiftçi ve Samet Durmuş¹⁷, Sait Yılmaz¹⁸, Mustafa Olgun¹⁹, Mehmet Yavuz Ay²⁰, Aynur Erdoğan Coşkun²¹, Hafize Zehra Kavak,²² Göktürk Tüysüzoğlu²³, Ramazan Aydoğdu²⁴, Hatice Söylemez,²⁵ Emrin Çebi²⁶ ve Dilek Koç Subaşı²⁷ gibi bilim uzmanı, gazeteci, sivil toplum görevlisi, yazar ve akademisyenlerden oluşan farklı kökenli araştırmacılar, kendi uzmanlık pencerelerinden bu ülkeyi irdelemişlerdir. İnsani Yardım Vakfı (İHH)²⁸, Demokratik Gelişim Enstitüsü²⁹, Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM)³⁰, TİKA³¹, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)³² ve ASSAM³³ gibi dernek ve sivil toplum kuruluşları da kendi ilgi ve uzmanlık alanları doğrultusunda bu ülkeyi Türk okuyucularına tanıtmışlardır. Kuşkusuz bu çalışmalar Türkiye’de bundan sonra yapılacak araştırmalar için önemli kaynak ve referanslar teşkil edecektir.

1. Siyasi Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti

1.1. Filipinler’in Coğrafi Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri

Coğrafi konum olarak FC hem bir Güneydoğu Asya ülkesi, hem bir Muson ülkesi, hem de kültür coğrafyası bakımından Müslüman azınlıkların yaşadığı bir Katolik ülkedir. İtalya büyüklüğünde bir adalar ülkesi olan FC’nin toplam alanı 298 170 km² olup bunlardan 105 000 Km²’yi Luzon adası ve 95 000 km²’yi Mindanao

---

¹¹ Dawah, A., “*Filipinler’de İslamiyet’in Yayılış Tarihi*”, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2015.

¹² <http://scolakoglu.blogspot.com.tr/2014/06/mindanao-bars-sureci-bir-basar-hikayesi.html>

¹³ https://www.academia.edu/25279055/Filipinler_ve_Morolar%C4%B1n_M%C3%BCcadesi_MNLF_ve_MILF

¹⁴ <https://www.yenisafak.com/hayat/filipinler-moro-muslumanlari-ve-otesi-2556104>

¹⁵ <http://politikaakademisi.org/2014/03/31/moro-sorunu/>

¹⁶ https://www.researchgate.net/publication/292995908_GUNEY_FILIPINLERDEKI_AYRILIKCI_GRUPLARIN_TURKIYEDEKI_PKK_SORUNU_ILE_KARSILASTIRILMASI

¹⁷ https://www.academia.edu/18914464/Filipinlerde_Y%C3%BCKselen_Ter%C3%B6r_Tehdidi_Ebu_Seyyaf

¹⁸ <https://yeditpe.academia.edu/SaitY%C4%B1lmaz>

¹⁹ http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

²⁰ <http://www.assam.org.tr/bolgeler/super-gucler/asya-ve-avustralya/guneydogu-asya-da-islam-ve-siyaset-filipinler-27-ekim-2013.html>

²¹ https://www.academia.edu/13598205/Moro_Yeni_D%C3%B6nemin_E%C5%9Fi%C4%9Finde

²² https://www.academia.edu/7968612/Moro_O_zerklik_Arifesinde_-_Hafize_Zehra_Kavak

²³ <http://www.tuicakademi.org/guneydogu-asyada-sulu-sultanligi-meselesi/>

²⁴ <http://www.ramazanaydogdu.com/devletlerde-yasanan-etnik-ve-kulturel-catismalar-ekseninde-yerel-yonetimlerde-reform-tartismalari/>

²⁵ <file:///C:/Users/EM%C4%B0N/Downloads/moro-hatice-soylemez.pdf>

²⁶ http://insamer.com/tr/bangsamorodaki-son-gelismeler-ve-sikiyonetim-ilani_717.html

²⁷ <https://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/filipinler-ulke-raporu2013>

²⁸ <https://www.ihh.org.tr/arsiv/fotograf/yayinlar/dokumanlar/215-moro-ozerklik-arifesinde-dokuman.pdf>

²⁹ <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>

³⁰ https://www.academia.edu/13598205/Moro_Yeni_D%C3%B6nemin_E%C5%9Fi%C4%9Finde

³¹ <http://www.tika.gov.tr/tr>

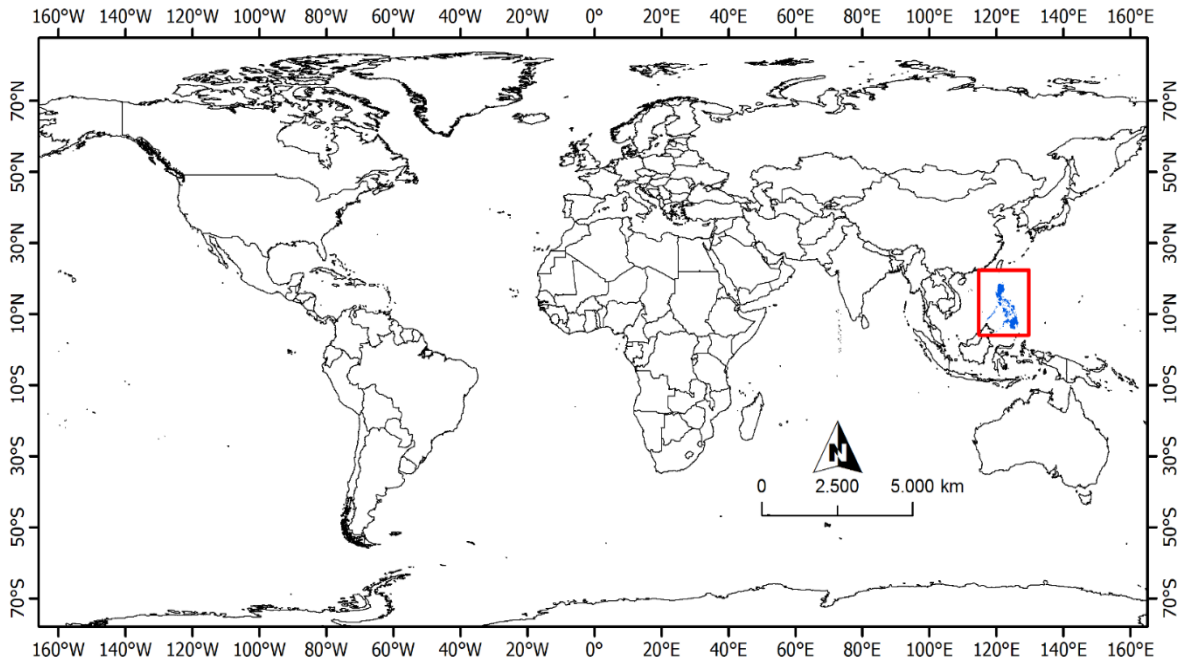
³² http://insamer.com/tr/mucadele-ahlaki-kendi-liderinin-kaleminden-bangsamoro-mucadelesi_1113.html

³³ <http://www.assam.org.tr/bolgeler/super-gucler/asya-ve-avustralya/guneydogu-asya-da-islam-ve-siyaset-filipinler-27-ekim-2013.html>

adası oluşturmaktadır.³⁴ Bir başka anlatımla yüzölçümü bakımından FC dünya sıralamasında 71. sıradadır. Asya kıtasında sadece Filipinler ve Doğu Timor devletleri nüfusunun büyük bir bölümü Katolik Hristiyanlardan oluştuğundan dolayı bu devletler Katolik ülkeler olarak adlandırılabilirler. Bu nedenle FC hem Asya kıtasının en kalabalık Katolik nüfuslu devleti hem de 90 milyonu aşan Katolik nüfusuyla Filipinler, Brezilya, Meksika ve ABD ile birlikte dünyanın en büyük dört Katolik ülkesinden biridir (Atasoy, 2013: 320-323). Katolik nüfusun çokluğu ve Müslüman nüfusun azlığı ülkedeki çatışmaların, siyasi anlaşmazlıkların ve terör olaylarının en önemli nedenleri arasındadır.

Ülke topraklarının tamamı kuzey ve aynı zamanda tamamı doğu yarımkürede olan Filipinler, Asya kıtasının güneydoğusunda ve Büyük (Pasifik) Okyanusun batısında yer almaktadır. Ülkenin matematik konumuna bakıldığında 4°23'' ve 21°25'' kuzey enlemleri ile 116°55'' ve 126°36'' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ülkenin kuzey-güney istikametindeki uzunluğu yaklaşık 1850 km. olup doğu-batı istikametindeki maksimum genişliği ise 1100 km'ye kadar ulaşmaktadır. FC kuzeyden ve batıdan Güney Çin Denizi, doğudan Filipinler Denizi, güneyden Sulavesi Denizi, güneybatıdan da Sulu Denizi ile çevrilidir. Bir başka anlatımla bir Pasifik Okyanusu devleti olarak FC dört farklı denizle çevrili olup tüm bu denizler Büyük Okyanus havzasının bir parçasıdır. Ayrıca Filipinler'in toplam kıyı uzunluğu 36 289 kilometre olup, dünyanın en uzun kıyı şeridinde sahip ilk beş ülkesinden biridir. Filipin adalarının okyanus kıyıları çok girintili çıkıntılı olduğundan, ülkede binlerce yarımada-burun ve körfez-koy yer almaktadır. Ülkenin doğusunda yer alan Filipin Çöküntüsü 10 830 metrelik derinliği ile dünyanın en derin üç okyanus çukurundan biridir.

Harita 1: Filipinler Cumhuriyeti Lokasyon Haritası

Tamamen denizlerle çevrili olduğundan FC'nin başka bir ülkeyle kara sınırı yoktur. FC kuzeyden, Başi Boğazı ile Tayvan adasından ayrılır, Palavan ile Borneo adası arasındaki Balabak Boğazı FC'yi Malezya'dan ayırır, güneydeki Sulavesi Denizi ise Filipinleri dünyanın en kalabalık nüfuslu Müslüman ülkesi olan Endonezya'dan ayırır. Güneydoğu Asya'da yer alan Filipin adaları Malay Takımadalarının bir parçasıdır. FC sınırları içinde 7107'den fazla ada ve adacık yer almaktadır fakat bunlardan sadece 2000'inde insan yaşamaktadır. Filipin adaları coğrafi konuma göre 3 büyük gruba ayrılır. FC bayrağında yer alan üç yıldız aslında bu 3 ada grubunu

³⁴ Filipinler Cumhuriyetinin toplam yüzölçümü 298 170 km.² olup bunlardan 1830 km.²'sini iç sularla kaplı sahalar oluşturmaktadırlar.

temsil etmektedir. Ülkenin kuzey bölgelerindeki adalar Luzon, orta kesimdeki adalar Visayan ve güney kesimlerindeki adalar da Mindanao ve Sulu Takım Adaları grubunda yer almaktadırlar.

Dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkeleri arasında 12. sırada yer alan Filipinler'in toplam nüfusu Ekim 2017'de 104,2 milyon olup bunların 52,3 milyonu erkek ve 51,9 milyonu kadındır. Ulusal nüfusun %50,1'i erkeklerden ve %49,9'u kadınlardan oluştuğu için ülkede önemli bir cinsiyet dengesizliği gözlenmemektedir. Ayrıca ülke sınırları dışında 12 milyondan fazla Filipin kökenlinin yaşadığı tahmin edilmektedir. ABD, Kanada ve Avustralya en çok Filipinli göçmenin yaşadığı ülkelerdir. Sadece ABD'de yaşayan Filipin kökenlilerin sayısı 3 milyonu aşmaktadır.³⁵

1.2. Etnocoğrafya Penceresinden Filipinler Cumhuriyeti

Bugünkü Filipin ulusunun büyük bir bölümü, Negritolar, Proto-Endonezyalılar, Malaylar, Okyanusya kökenliler ile Çinli topluluklardan oluşmaktadır. Bu nedenle ülkede çok kültürlü ve heterojen bir etnik yapı egemendir. Bugünkü Filipinler kültürü Japon, Hint, Çin, Malay, Amerika, Portekiz, Arap ve İspanya kültürlerinin etkileşimi ile gelişmiş ve şekillenmiştir. İslam ve Hristiyan medeniyetlerinin buluşma sahasında, Asya ile Okyanusya kıtalarının geçiş bölgesinde yer alan Filipinler'in işgal ettiği coğrafi konumu onu hem bir geçiş hem de bir köprü ülkesi kılmaktadır. Filipin adaları; köklü medeniyetlerin, sömürge devletlerinin, etnik azınlıkların, dinsel kimliklerin, renkli dillerin ve inanç sistemlerinin adeta kültür köprüsüdür.

Filipin adalarında yaşayan 120'den fazla yerli ve göçmen etnik topluluk vardır³⁶. Bu topluluklar arasında en kalabalık olanlar şunlardır: Tagalog, İlokano, Sebuano, Hiligaynon (Ilongo), Pampangan, Pangasinan, Bisaya, Varay ve Bikol. Bunlar Filipin adalarının yerli halklarıdır fakat Malaylar, Japonlar, Çinliler, Meksikalılar, Yahudiler, Hintliler, Koreliler, Araplar, İspanyollar ve Amerikalılar gibi sonradan gelen göçmen halklar da ülkenin farklı bölgelerinde yaşamaktadır. Örneğin bugün Filipinler nüfusunun yaklaşık %1,5'i Çinli etnik kökenlere dayanır. Bu nedenle ülke sınırları içinde ya anne ya da babası Çinli olup, eşi ise Filipin kökenli olan binlerce melez aile yer almaktadır.

2000 yılında yapılmış olan ulusal nüfus sayımına göre Filipin nüfusunun yaklaşık %25'i Tagaloglardan oluşmaktadır. Ayrıca FC nüfusunun yaklaşık %84'ü Katolik Hristiyanlardan, %4'ü Protestan Hristiyanlardan, %4'ü Filipin Bağımsız Kilisesi ve Filipin Kutsal İsa Kilisesi mensuplarından, %1'i Budist, %5'i Müslüman topluluklardan ve yaklaşık %2'si de yerel inançlara inananlardan oluşmaktadır. Bir başka anlatımla ülke sınırları içinde 5 milyondan fazla Müslüman yaşamaktadır.

Filipinler'deki Müslüman azınlıklar dil ve etnik yapı bakımından 12 gruba ayrılırlar ve bunların hemen hepsi Şâfiî mezhebine mensuptur. Bugün ülke sınırları içindeki Müslüman toplulukların coğrafi dağılışı şöyle özetlenebilir (Majul, 1992: 9-10).

- Merkezi Mindanao adasının Lanao gölü havzasında yaşayan Maranao Müslümanları,
- Mindanao adasının orta kesimlerinde ve özellikle Pulangi ırmağı havzası ile Cotabato bölgesinde yaşayan Maguindanao Müslümanları,
- Mindanao adasının İllana körfezi kıyılarında ve kuzey Cotabato bölgesinde yaşayan Iranun Müslümanları,
- Sulu takımadalarında ve Basilan adasında yaşayan Tausuglar (Sulu Müslümanları),

³⁵ Bu konuda bakınız: <https://cyberleninka.ru/article/v/filippinskaya-diaspora-v-ssha-i-kanade>

³⁶ Bazı uzmanlara göre bugün Filipinler sınırları içinde 110 etnik grup ve yaklaşık 170 dil konuşulmaktadır. Bu konuda bakınız: Tanrıverdi, G. "Filipinler Barış Sürecinin Tarihsel Gelişimi: 1976-2016", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Kasım 2017, Sayı 2, Ankara, 2017.

- Güney Sulu ile Mindanao'nun kıyı bölgelerine yakın yörelerde ikamet eden ve daha çok denizcilikle uğraşan Samallar ve Badjao Müslümanları,
- Jama Mapunlar, Sulu'da ve Cagayan adasında yaşamaktadırlar,
- Yakan Müslümanları daha çok Basilan adasında ikamet etmektedirler,
- Sangi Müslümanları daha çok Davao adası ve Cotabato'nun bazı bölgelerinde yaşamaktadırlar,
- Kalagan Müslümanları daha çok Davao körfezi kıyılarında yaşamaktadırlar,
- Kolibugan Müslümanları çoğunlukla Zamboanga del Sur'da yoğunlaşmaktadırlar,
- Molboug veya Melebuganon Müslümanları ise Balabac adasında yoğunlaşmaktadırlar,
- Palawan Müslümanları ise genelde Palawan adasının güney kesimlerinde yaşamaktadır.

Filipin Müslümanları ne konuştukları dil ve lehçeler bakımından ne ekonomik uğraş alanı ve yaşam kalitesi bakımından ne de dış görünüm ve fiziksel özellikleri bakımından birbirlerine benzer değildirler. İslam aidiyeti ve Müslümanlık bilinci ise tüm bu farklılıkları ortadan kaldıran ve onları birleştiren en gurur verici, en güçlü kimlik unsurudur. Bu nedenle Filipin Müslümanlarında etnik aidiyetten çok dinsel aidiyet ön plandadır. Pirinç ziraatı, dokumacılık, taşımacılık, ticaret, balıkçılık ve çiftçilik Filipin Müslümanlarında görülen en yaygın meslek ve uğraş alanlarıdır. Memur sınıfı ve tüccar, sanayideki işçi sınıfı, bürokrat ve yönetici daha çok metropol kentlerde yaşayan Müslümanlarda görülür. Bu nedenle kırsal ve kentsel yerleşmelerde yaşayan Müslümanlar arasında hem toplumsal statü, meslek ve gelir durumu, hem de refah düzeyi ve yaşam kalitesi bakımından önemli farklar gözlenmektedir (Majul, 1992: 10-11).

2. İslam Coğrafyasının Bir Parçası Olarak Filipinler: Tarihsel Arka Plan

Filipin ulusu dinsel aidiyetlerin, kültürel farklılıkların ve etnik azınlıkların adeta renkli bir mozağidir. Bu nedenle homojen bir kültürel görünümünden çok heterojen ve çok renkli bir görünüm sergilemektedir. Müslümanlar FC'nin en büyük azınlığını oluşturmaktadır. Mindanao bölgesinde ve çevresindeki adalarda bölge nüfusunun yaklaşık %20-25'ini Müslüman topluluklar oluşturmaktadır. Mindanao adasının güney batısı, Palawan adasının güney kesimleri ve Sulu adaları Filipin Müslümanlarının en yoğun yaşadıkları bölgelerdir. Filipinlerin ikinci büyük adası Mindanao'dur ve ada nüfusunun yaklaşık dörtte birini Müslüman topluluklar oluşturmaktadır. Filipin Müslümanları "Morolar"³⁷ olarak da bilinmektedir. Bazı bilim uzmanlarına göre "Moro" kavramı İspanyol sömürgecilerin kuzey Afrika'da yaşayan savaşçı Müslümanlar için kullandıkları "Moro" kelimesinden esinlenerek Filipin Müslümanları için de kullanılmaya başlanmıştır (Georgiev, 2005). Bugünkü Moro Müslümanları, homojen bir topluluk olmayıp farklı etnik azınlıklardan oluşan heterojen bir topluluktur. Moro Müslümanları için FC aidiyetinden çok İslam dünyasının bir parçası olmaları, yani Müslüman kimlik aidiyeti ön plandadır. Bir başka anlatımla Morolar için etnik aidiyetten çok dinsel aidiyet ön plandadır. Savaş verdikleri ve savundukları özgürlükler, kültürel ve inanç özgürlükleridir, yürüttükleri mücadele kendi devlet sınırları içinde, İslam kuralları çerçevesinde, bağımsızca ve özgürce yaşama mücadelesidir.

³⁷ Geçmiş tarihsel dönemlerde Morolar (İspanyolca: Moro, İngilizce: Moor), bugünkü İspanya ve Portekiz topraklarında yaşamış Müslüman bir halk olarak bilinmektedirler. Arap, Berberi ve İspanyol köklere sahip olmakla birlikte, Moro sözcüğü keskin bir etnik karakter taşımaz. Aslında Morolar Arap Endülüs medeniyetini kurmuşlar ve XI-XVII yüzyıllarda mülteci olarak Kuzey Afrika'ya yerleşmişlerdir. Zamanla Batı medeniyetinde Moro/Moor sözcüğü "Siyahî Müslüman" anlamında kullanılmaya başlanmış, siyahi olmayan Müslümanlar zaman zaman "Beyaz Morolar" olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Moro sözcüğü, özellikle İspanyolcada, zaman zaman Müslüman Faslıları tanımlamak veya Filipin Müslümanları tanımlamak için yaygın kullanılır.

Aşağıdaki satırlarda farklı tarihsel dönemde Filipin Müslümanlarının yaşadıkları kültürel, siyasi ve toplumsal değişim, örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. İslam coğrafyasının bir parçası olarak Filipinlerin tarihsel arka planı tartışılarak Müslüman toplulukların geçmiş ve gelecekteki sosyo-kültürel ve siyasi sorunlarına ışık tutulmuştur.

2.1. Filipin Adalarına İslamiyetin Gelişi ve Yayılışı

İslamiyet'in Filipin adalarına ilk gelişi ve yayılışı ile ilgili farklı kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Bazı kaynaklar IX. ve X. yüzyıldan itibaren Müslüman Arap tüccarların Filipin adalarına yaptıkları yolculuklar ve yerli halkla temas sonucunda ilk kez İslamiyet'in yayıldığını iddia etmektedirler (Lopez, 2006: 25). Bazı kaynaklar XIII. yüzyılda Yemen'den gelen denizci ve tüccarların İslamiyet'in Filipin adalarına yayılmasını sağlayan ilk Müslümanlar olduklarını belirtmektedirler (Uluatam). Bazı kaynaklar Filipinler'in İslâmiyet'le ilk temasının IX. ve X. yüzyıllarda Kızıldeniz'den Çin denizine kadar uzanan ve esas itibarıyla Müslümanların denetiminde bulunan milletlerarası deniz ticaretine katılmasıyla başladığını öne sürmektedirler.³⁸ Bazı kaynaklara göre ise IX. ve X. yüzyıldan itibaren Müslüman ve Çinli tüccarlar Filipin adalarında ticaret yapmaya başlamışlar ve bunun sonucunda XV. yüzyılda Brunei'den gelen Müslüman tüccarların etkisiyle Filipin adalarında İslamiyet yayılmaya başlamıştır. 1457 yılında Sulu'da ve 1515 yılında da Mindanao'da bugünkü Filipin topraklarında ilk Müslüman sultanlıklar kurulmuştur.³⁹ Bazı kaynaklara göre İslamiyet'in Filipin adalarına ilk gelişi ve yayılışı Gucaratlılar ve Arap tüccarlar sayesinde Sulu takımadalarında olmuştur. Komşu Malezya ve Endonezya adalarından gelen Arap tüccarlar Sulu adalarında yaşayan yerlilerin animist inançlara sahip olduklarını görmüşler ve bu yerli kabileleri İslam dini ile tanıştırmışlardır (Majul, 2010: 20). Sonuç olarak, farklı bilimsel kaynaklarda, zaman ve mekân konusunda bazı farklılıklar olsa da Arap tüccarların Güney Filipinlere ilk kez İslamiyet'i yaydıkları söylenebilir.

Dawah'a göre Tuan Mesaika'nın Jolo adasına, Şerif Evliya Şeyh Kerim el-Mahdum'un Buansa (Jolo'ya), Raca Baguinda Ali'nin Jolo'ya ve Said Ebu Bekir'in Sulu adalarına gelişleri İslamiyet'in Filipin topraklarında yayılmasında ve bu adaların Müslümanlaştırılmasında çok büyük rol ve önemi vardır (Dawah, 2015: 22-24). Filipinlerin en eski Müslüman devleti olan Sulu Sultanlığı, Şerif Ebu Bekir el-Haşim tarafından Jolo kentinde 17 Kasım 1457 tarihinde kurulmuş ve 1917 yılına kadar siyasi varlığını sürdürmüştür. XVI. yüzyılın başında, 1515 yılında Mindanao adasında Şerif Muhammed Kabangsuwan liderliğinde Maquindanao Sultanlığı kurulmuş ve Filipin topraklarında ikinci büyük İslam devleti gelişmiştir (Dawah, 2015: 22-26).

2.2. İspanya Krallığı Yönetiminde Filipin Müslümanları (1565-1898)

Son üç asırda Filipin adaları İspanya, Japonya ve ABD tarafından sömürülmüştür. Filipinler 333 yıl boyunca İspanya'nın, 48 yıl boyunca ABD'nin ve 4 yıl da Japonya'nın yönetiminde kalmıştır. 1521 yılında İspanya'ya hizmet eden Portekizli denizci Ferdinand Macellan'ın⁴⁰ Cebu adasına ayak basmasıyla başlayan İspanya etkisi 1898 yılına kadar sürmüş ve ülkenin siyasi, iktisadi, etnik ve kültür yapısında derin izler bırakmıştır. 48 yıllık ABD sömürgeciliği ise bugün ülkenin resmi dilinin İngilizce olacak kadar kalıcı kültürel etkiler doğurmuştur. Bu nedenle Filipinler Cumhuriyeti medeniyet ve kültür olarak "eski" fakat cumhuriyet ve ulus kimliği olarak "yeni" bir devlettir. Bugünkü Filipin kültürünün Çin, ABD, Hindistan, İspanya ve Malay uygarlıklarının zengin ve renkli bir kültür karışımı olduğu söylenebilir.

³⁸ Bu konuda bakınız: <http://fizan.net/filipinler.html>

³⁹ Bu konuda bakınız: <http://fizan.net/filipinler.html>

⁴⁰ Ferdinand Macellan'ın hayat hikâyesini daha detaylı okumanız için bakınız: <https://www.biyografi.net.tr/ferdinand-macellan-kimdir/>

Filipin Takımadaları, 1521 yılında Macellan tarafından keşfedilmiş⁴¹ ve 1565 yılında Miguel Legazpi tarafından bütün adalar üzerinde İspanyol hâkimiyeti kurulmuştur. İspanyol hâkimiyeti ile takımadalarda politik bir birlik sağlanmış ancak kültürel bir kaynaşma ve ulusal bir bütünleşme sağlanamamıştır. Bu dönemde, yerleşime açık adalarda misyonerler yoluyla Katolik Hristiyanlık yayılmıştır. 1542’de yeni keşfedilmiş adalara gelen denizci Ruy Lopez de Villalobos, bu adalara dönemin veliaht prensi ve geleceğin İspanya kralı II. Felipe’nin onuruna Filipinler adını vermiştir. Bu nedenle bugün Filipinler Cumhuriyeti o dönemki İspanya Kralının adını taşımaktadır (Colleen, 1967: 24). 1567 yılında Sebu adasında ve 1596 yılında Kagayan bölgesinde İspanyol sömürgecilere karşı büyük bir isyan başlatılmış ancak her ikisi de başarısız olmuştur.⁴²

Meksika üzerinden Filipin adalarına ulaşan Miguel Lopez de Legazpi Sebu’da ilk İspanyol yerleşim merkezi olan Sebu kentini 1565 yılında kurmuştur. O zamanki adıyla Villa de San Migel olan Sebu kenti, bugün Filipinlerin en büyük üç kentinden biri olup Filipinlerin uzun dönem başkentliğini yapmıştır. Sebu kentindeki Santo Nino katedrali, Filipinlerde inşa edilen ilk Hristiyan kilisedir. Sebu (Cebu) adasında 1595 yılında hizmete açılan San Carlos üniversitesi hem Filipinlerin hem de Asya kıtasının en eski üniversitelerinden biridir. 1572 yılındaki Legazpi’nin ölümüne kadar İspanyollar hâkimiyetini Cebu, Leyte, Panay, Mindoro ve Luzon adalarına yaymışlar, 1571 yılında ise önemli bir liman kenti olan Manila’yı fethederek ülkenin yeni idari merkezi yapmışlardır. Legazpi dönemi Filipin adalarında katı bir sömürgeleştirme, hızlı bir Hristiyanlaştırma ve İspanyollaştırmanın yaşandığı bir dönem olarak tarih kitaplarında yerini almıştır. Sırasıyla Portekizliler, Çinliler ve Hollandalılar, İspanyolların bölgedeki hâkimiyetini yıkmaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Örneğin İngilizler, 1762 ve 1763 tarihlerinde Manila’yı iki kez işgal etmiştir.⁴³

1587 yılında yeni vali Francisco de Sande Mindanao ve Sulu adalarında yaşayan Müslüman topluluklara karşı büyük bir askeri harekât başlatmış, böylece binlerce Müslüman yurtlarını terk etmek zorunda kalmış ve yüzlerce cami yıkılmıştır. İspanyolların baskılarına gerilla savaşları ile direnen Müslümanlar bir yandan yaşam bölgelerini, tarlalarını, geçim kaynaklarını, diğer yandan da ailelerini, kültürlerini ve inançlarını korumaya çalışmışlardır. Filipin adalarındaki ilk büyük medeniyet savaşı ve ilk Müslüman-Hristiyan çatışması böylece XVI. yüzyılın sonunda patlak vermiştir. 1637 yılında Maquindanao Sultanlığı, 1638 yılında da Sulu Sultanlığının ve 1718 yılında da Zamboanga kalesinin İspanyollar tarafından ele geçirilmesiyle Filipin adalarının neredeyse tamamı İspanyol sömürgeciler tarafından işgal edilmiştir

Bugün Filipinlerin ulusal kahramanlarından biri olan Francisco *Dagohoy önderliğinde* 1744-1829 döneminde ülke tarihinin en uzun ve en kanlı isyanı alevlenmiş ama bu isyan da İspanyollar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Filipin adalarının Hristiyanlaştırılması ve Katolik inancının yayılması, İspanyol yönetiminin ilk yıllarından itibaren buraya gelen Agustinien, Dominiken, Fransisken ve Cizvit misyonerleri aracılığıyla yapılmıştır. XVI. yüzyılın sonunda Filipinler, çeşitli piskoposluk ve papazlık bölgelerine ayrılrken Manila kenti 1595 yılında başpiskoposluk merkezi haline getirilmiştir. Filipin adalarında ilk Cizvit okulu 1589 yılında Santa Rosa’da yer alan ilk Dominiken üniversitesi de 1611 yılında Santo Thomas’ta kurulmuştur. XVII. yüzyılda tüm adalarda Katolik kilisesi yönetimi önemli bir güç kazanmış, dinî görevlerinin yanı sıra İspanya Krallık sınırlarının genişletilmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Yoğun misyonerlik faaliyetleri

---

⁴¹ Dünyanın çok az ülkesinde Filipinlerde görülen zıt kahramanlar ironisi vardır. Ülkeyi işgal etmeye ve sömürmeye gelen denizci Macellan da kendi topraklarını ondan korumaya çalışan Lapu Lapu da hem Müslümanlar hem de Hristiyanlarca kabul görmüş ve benimsenmiş, daha doğrusu tüm Filipinler ulusu tarafından milli kahraman olarak algılanan ve kabul gören ulusal sembollerdir. Ülkenin binlerce yerleşim biriminde hem işgalci Macellan’ın hem de onu öldüren yerel kahraman Lapu Lapu’nun büstleri ve heykelleri vardır. Cebu bölgesinde yaşayan ve Müslüman olan Lapu Lapu sıradan Filipinliler açısından bir katil olarak görülmediği gibi, Cebu bölgesini fethetmeye gelen Katolik Macellan da ülkede bir işgalci olarak algılanmamaktadır. Bu çarpıcı örnek, hem Filipinlerdeki hümanistik düşüncüyü ve toplumsal iyimserliği, hem de etnik ve dinsel hoşgörüyü yansıtmaktadır.

⁴² Daha fazla bilgi için bakınız: <http://philippine.ru/>

⁴³ Daha fazla bilgi için bakınız: <http://fizan.net/filipinler.html>

neticesinde XIX. yüzyılın sonuna doğru, yüksek aşırı engebeli bölgeler ve ana yollardan uzakta kalan bazı küçük yerleşim birimleri hariç, İspanyol yönetimi altındaki bütün Filipin adaları Hristiyanlaştırılmıştır. Günümüzde Filipinler'in Asya kıtasının en kalabalık Katolik devleti olmasının nedenleri işte bu tarihi dönemlere dayanmaktadır.

1567 yılındaki Sebu isyanı, 1574 yılındaki Manila isyanı, 1585 yılındaki Luzon isyanı, 1596, 1625 ve 1639 yılındaki Kagayan vadisindeki isyanlar, 1649-1650 dönemindeki Mindanao, Samar, Bikol ve Sebu adalarındaki büyük isyanlar, 1660 yılındaki Arayat isyanı, 1661 yılındaki İlokan isyanı, 1663 yılındaki Panay isyanı, 1745-1746 dönemindeki Kalabarzon isyanı, 1762-1763 dönemindeki Güney İlokos isyanı ve 1896-1898 dönemindeki Büyük Ulusal Filipin İsyanı, Filipinler tarihinde yerli halklar tarafından İspanyol sömürgecilerine karşı organize edilen en büyük ayaklanmalardır.⁴⁴

1896-1898 döneminde İspanya sömürgeciliğine karşı büyük Filipin isyanı ve bağımsızlık mücadelesi başlamış ve binlerce kişi bu savaşta ölmüştür. 22 Mart 1897 tarihinde Filipinler Cumhuriyeti kurulmuş ve Asya kıtasının ilk cumhuriyeti olmuştur.⁴⁵ Nisan 1898'de İspanyollarla Amerikalılar arasında son büyük savaş başlamış ve bunun sonucunda İspanyol donanması büyük bir yenilgi alarak Mayıs 1898'de Amerikan ordusu Manila'yı ele geçirmiştir. 12 Haziran 1898 tarihinde Filipinler bağımsızlığını resmen ilan etmiş ve tüm dünyaya duyurmuştur. 21 Ocak 1899 tarihinde ise yeni cumhuriyetin ilk Anayasası kabul edilmiştir.⁴⁶

İspanyol egemenliği dönemi boyunca Müslüman topluluklar Filipinler'in bir parçası olarak görülmemiş ve ayrı bir idari bölge olarak yönetilmişlerdir. Ayrıca Müslüman azınlıklar kendi sultanlıklarını ve kendi devletlerini Filipinler'den bağımsız olarak XX. yüzyıla kadar yaşatmışlardır. İspanyol egemenliğinin son döneminde, Güney Filipinlerdeki Müslüman topluluklar, Moro kimliğinin benimsenmesine ve Moro halkına aidiyet bilincinin yerleşmesine neden olmuştur. Bir başka anlatımla İspanyol egemenliği dönemi Filipin adalarında yaşayan Müslümanların hem dinsel aidiyetini hem de etnik kimlik aidiyetinin güçlendiği bir dönem olmuştur.

2.3. ABD Yönetiminde Filipin Müslümanları (1898-1946)

İspanya krallığı ile ABD arasındaki savaş Uzakdoğu Asya'da İspanya egemenliğinin yıkılması ile sonuçlanmıştır. Fakat Filipin halkı çok özlenen bağımsızlığına yine kavuşamamıştır. İspanya sömürgeciliği yerine bu kez Amerikan sömürgeciliği gelmiştir. 12 Haziran 1898 tarihinde Filipinler bağımsızlık ilan etmiş, fakat 10 Aralık 1898'de imzalanan Paris Antlaşması ile Filipinler ABD'ye bağlanmıştır. Özetle, İspanya'nın ABD karşısında aldığı askeri yenilgi, Filipin adalarının 1898 yılında 25000 dolar karşılığında Amerikan yönetimine devredilmesi ile sonuçlanmıştır.

2 Haziran 1899 tarihinde Filipinler ABD'ye savaş ilan etmiştir. Uzun İspanyol egemenliğinden kurtulan Filipin halkı ve Müslüman topluluklar bu kez Amerikalılara karşı bağımsızlık mücadelesi başlatmıştır fakat 1902 yılında Filipin ordusunun Amerikan ordularına yenilmesiyle son bağımsızlık umudu da sönmüştür. 1899-1913 döneminde "Büyük Moro İsyanı" sırasında Güney Filipinlerde yaşayan binlerce Müslüman, Amerikan ordusu ve ABD egemenliğine karşı ayaklanmıştır. Daha önceki isyan girişimlerinde olduğu gibi bu ayaklanma da kanlı bastırılmış ve siyasi bir sonuç vermemiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında ABD ülkede sivil bir yönetim kurmuş, 1916 yılında çıkarılan Filipinler Özerklik Yasası, Amerikan tipi iki meclisli bir yasama sistemi oluşturmuştur. Ayrıca 1902 yılında ilk kez Bağımsız Filipinler Kilisesi kurulmuştur.⁴⁷

1903-1913 döneminde Müslüman toplulukların yoğunlukta olduğu Mindanao ve Sulu adalarında ABD

⁴⁴ Daha fazla bilgi için bakınız: <http://philippine.ru/>

⁴⁵ Bakınız: http://www.mid.ru/summit-russia-asean//asset_publisher/FX0KRdXqTkSJ/content/id/2142146

⁴⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0

⁴⁷ Daha fazla bilgi için bakınız: <http://philippine.ru/>

ordusu çok sayıda askeri operasyon ve güvenlik temizliği yapmıştır. Kaçakçılığı, uyuşturucu ticaretini, korsan faaliyetlerini ve köle ticaretini önlemek gerekçesiyle yapılan bu askeri operasyonlarda yüzlerce masum Müslüman yaralanıp öldürülürken, binlercesi de yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. 1914 yılından itibaren ABD yönetimi ve askerler Müslümanlarla daha sıcak temaslar kurarak, gelenek-göreneklerini özgürce yaşamalarına izin vermiştir. Mindanao ve Sulu adalarında ABD ordusu yeni yollar ve okullar inşa ederek Müslüman toplulukların günlünü fethetmesini bilmıştır. Bu nedenle huzur dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1914-1940 döneminde Müslüman azınlıklar ile Amerikalı işgalciler arasında ciddi bir çatışma yaşanmamıştır.

ABD döneminde Müslüman nüfusun yoğun olduğu Mindanao adasına binlerce Hristiyan Filipinli kuzey eyaletlerden göç ettirilerek adaya yerleştirilmiştir. Amerikan kolonizasyonun temel hedeflerinden birisi adanın Hristiyanlaştırılması ve Müslümanların azınlık durumuna düşürülmesiydi. Aslında ABD yönetimi bu konuda önemli bir başarı da kazanmış sayılır çünkü 1913 yılında Mindanao halkının %98'i Müslümanlardan oluşurken, bu oran 1976 yılında %30'a kadar düşmüştür (Benedikter, 2016: 277-286).

1915 yılında Sulu sultanı II. Cemal el-Kiram kendi hâkimiyeti altındaki toprakları ABD yönetimine devretmiştir. Fakat Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki farklılığın altını çizmek için "Bangsa Filipino", yani Hristiyan Filipin halkından kendilerini ayırıştırarak "Bangsa Moro", yani Moro Müslümanları veya Moro Halkı adını kullanmaya başlamışlar. Bir başka anlatımla 1915 yılından beri Filipin Müslümanları kendilerini "Moro Halkı" veya "Moro Müslümanları" olarak tanımladıklarından uluslararası bilimsel literatürde de "Moro" kavramı kısa sürede benimsenmiştir.⁴⁸ Güney Filipinlerde yaşayan Müslüman topluluklar 1924 yılında Amerikan Kongresine bir Müslüman heyet göndererek Filipinlere bağımsızlık verilmesi halinde Müslümanları temsil edecek ayrı bir devletin kurulması ve tanınması için Amerikalılardan siyasi destek istemiş olsalar da bu masum politik girişim onay görmemiştir (Dawah, 2015: 36-37).

1918 yılında Birinci Dünya Savaşına katılan Filipinler, ABD ordusuna askeri destek vermek amacıyla 31000'den fazla Filipinli askeri Avrupa'ya göndermiştir. 1932 yılında ABD Senatosunda alınan bir yasayla 10 yıl içinde Filipinlere tam bağımsızlık verilmesi kararlaştırılmıştır. 1935 yılında FC tarihinde ilk kez cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. 24 Mart 1934 tarihinde ABD'ye bağlı "Filipinler Milletler Topluluğunun" kurulduğu ilan edilmiştir.⁴⁹ Yarım asırlık ABD egemenliği FC'ye hem siyasi, hem ekonomik, hem de derin kültürel miras bırakmıştır. Başkanlık yönetiminde iki meclisli bir yasama sistemi, Amerikan eğitim modeli, askeri örgütlenme, liberal sermaye sistemi ve İngilizcenin hem eğitim dili hem de ulusal resmi dil olarak kabul edilmesi bu mirasın başlıca örnekleridir.

2.4. Japonya Yönetiminde Filipin Müslümanları (1941-1944)

Aralık 1941'de Japon ordusu Filipin adalarının büyük bir bölümünü ele geçirmiş ve 2 Ocak 1942 tarihinde Japonlar başkent Manila'ya girmişlerdir. Mart 1942'de Japon işgalcilerle mücadele etmek için "Hukbalahap" adında Filipin Halk Ordusu kurulmuştur. 6 Mayıs 1942 tarihinde Corregidor adasında yer alan son Amerikan askerlerinin de teslim olmasıyla tüm Filipin adaları Japonya İmparatorluğunun eline geçmiştir.⁵⁰ 14 Ekim 1943 tarihinde Japonya işgali altındaki Filipinler bağımsızlığını ilan etmiş ve cumhurbaşkanı olarak Hose Pasyano Laurel atanmıştır. Aslında bu gerçek olmayan, formaliteden bir bağımsızlıktı çünkü o dönemde tüm Filipin adaları Japonya işgali altındaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nda Japon işgali altında kalan Filipinler Ekim 1944'te General Mac Arthur

⁴⁸ Bugün Türkiye'deki bilimsel literatürde "Moro Müslümanları" ile "Filipin Müslümanları" eşanlamlı terimler olarak kullanılmaktadırlar.

⁴⁹ Daha fazla bilgi için bakınız: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0

⁵⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: <http://philippine.ru/chronology.html>

kumandasındaki Amerikan kuvvetleri tarafından geri alınmış ve Şubat 1945'te Amerikan ordusu başkent Manila'yı Japonlardan geri almıştır. 27 Şubat 1945 tarihinde Filipin Cumhuriyeti hükümeti yeniden kurulmuştur. Özetle, Filipinler'deki Japon hâkimiyeti sadece Aralık 1941- Temmuz 1945 döneminde sürmüştür ama en az 80 000 Filipinli vatandaşın ölümüne yol açmıştır. 23 Nisan 1946 tarihinde yapılan genel seçimlerde Liberal Party çoğunluğu sağlamış ve Manuel Roxas devlet başkanlığına seçilmiştir. 4 Temmuz 1946 tarihinde FC bağımsızlığını ilân etmiştir.⁵¹ Güney Filipinlerde yoğunlaşan Müslümanların büyük bir bölümü yeni kurulan cumhuriyetin bir parçası olarak kendilerini görmedikleri için FC aidiyetini bir türlü benimseyememişlerdi. Elit kesimde yer alan bazı Müslümanların ise yeni siyasi partilerin kuruluşunda ve yönetiminde yer aldıkları görülmüştür.

Hükümet organlarında, parti yönetiminde ve yerel idarelerde yer alan Müslüman elit hızla zenginleşirken, özellikle kırsal kesimde yaşayan Müslümanların yoksul bırakılması zengin ve fakir Müslümanlar arasındaki kimlik, aidiyet, özerklik ve bağımsızlık gibi konularda ciddi ayrışma ve anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bakanlıklarda, genel müdürlüklerde, bölge, kent ve belediye yönetiminde üst yönetiminde yer alan Müslümanlar, devletin Müslüman azınlıkları dışlamadığını onları da yönetici olarak kucakladığını kanıtlamaya çalışırken, farklı siyasi partilerde çok sayıda Müslüman temsilcinin katılması, Filipin siyasal hayatında Müslüman toplulukların yavaş yavaş entegre olmasını sağlamıştır. Devlet ile elit Müslümanlar arasında bu uyum ve bütünleşme yaşanırken, alt gelir gruplarındaki Müslümanlar ile devlet yönetimi arasındaki güvensizlik iklimi ortadan kalkmamıştır. İşte bu ayrışma ve farklılaşma ortamında 1960'lı ve 1970'li yıllarda "Bangsa Moro", yani Moro Müslüman halkı kendi siyasi kaderini kendisi belirleyerek Filipin halkından uzaklaşmaya ve özerklik mücadelesine başlamıştır (Georgiev, 2005).

2.5. Bağımsız Cumhuriyet Döneminde Filipin Müslümanları (1946-2018)

1945-1965 döneminde Müslümanların yoğunlukta yaşadıkları bölgelere Hristiyan ailelerin yerleştirilmesi, yüzlerce hektar verimli tarım arazisinin yeni gelen Hristiyan ailelere verilmesi Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki dinsel çatışmalara, toprak anlaşmazlıklarına ve ekonomik rekabete zemin hazırlamış ve uzun vadede bölgedeki toplumsal huzuru baltalamıştır. Hristiyan ailelerin Müslüman bölgelere yerleştirilmesi esnasında gelen göçmen ailelere verimli tarlalar ve kaliteli tarım arazileri verilirken, yoksul Müslüman aileler bilinçli olarak iç kesimlerdeki verimsiz ve dağlık-engebeli bölgelere göç ettirilmiştir. Müslüman azınlıkların Filipin halkı ile kaynaşması ve bütünleşmesi için Filipin hükümeti bir yandan elit Müslümanların hükümet, belediye ve kent yönetimine girmelerini sağlamış, diğer yandan da yoksul Müslümanları kendi yaşam bölgelerinden uzaklaştırmıştır. Böylece Müslüman topluluğu içinden küçük bir ayrıcalıklı kesim bakan, vali, kaymakam, parti lideri ve belediye başkanı olurken kalabalık ve çaresiz kesim ise daha da yoksul bırakılmıştır. Ayrıca Müslüman elit kesim farklı siyasi partilerde yer alıp politik kariyer yaptıkları için Müslüman topluluğunun bir araya gelip güçlü bir siyasi parti oluşturması bilinçli olarak engellenmiştir. Filipin hükümetinin Müslüman azınlıklara yönelik "böl ve yönet" politikası çok uzun sürmemiştir.

FC'nin resmi olarak kurulduğu 1946 yılında hükümet yetkilileri ülkedeki Müslüman azınlıklara yeni kurulan devletin bir parçası olmak isteyip istemediklerini sormamışlardır. Müslümanların imza kampanyaları ve protestoları sonuçsuz kalmış ve bunun sonucunda milyonlarca Müslüman kendini yeni kurulan cumhuriyetin sınırları içinde bulmuşlardır. 1950-1960 döneminde FC hükümeti ikili bir taktik benimseyerek bir yandan Mindanao adasının zengin yeraltı kaynaklarından ve verimli topraklarından faydalanmayı sürdürmüş, diğer yandan da kuzeyli topraksız köylülerin ve eski komünist direniş savaşçılarından adaya yerleştirilmesini hızlandırmıştır. Böylece adadaki hassas siyasi ve nüfus dengeleri Müslüman azınlıkların aleyhine değişmeye başlamıştır. Örneğin, 1913 yılında Mindanao halkının %98'i Müslümanlardan oluşurken

⁵¹ Daha fazla bilgi için bakınız: http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0

1976 yılına kadar bu oran %30'a kadar düşmüştür (Benedikter, 2016: 277-286).

1960-1970 döneminde Filipin ulusunun bir parçası olarak kendini görmeyen yüz binlerce yoksul Moro Müslümanı, daha yüksek sesle kültürel ve siyasi haklara sahip olmaları gerekliliğini haykırmaya başlamış, daha çok özgürlük, daha çok insan hakları, daha yüksek gelir ve daha iyi yaşam koşulları talepleriyle merkezi hükümeti sıkıştırmaya başlamıştır. Aslında 1960'lı yıllar Moro halkı ile Katolik Hristiyanların birbirlerini ötekileştirmeye başladıkları dönemdir. Kuzey bölgeler ile güney bölgelerinin, başat millet ile Müslüman azınlıkların ayrışmaya başladıkları dönemdir. Bu dönem Moro Müslümanlarının FC'nin bir parçası olarak değil, İslam dünyasının bir parçası olarak kendilerini görmeye başladıkları dönemdir. İslam kültürü ve Müslüman aidiyetinin güçlendiği bir dönemdir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Filipin yönetimi, ABD ile olan stratejik siyasi ortaklığını sürdürmüş ve ABD'nin katıldığı tüm büyük savaşlarda Filipinler ordusu Amerikalıların yanında omuz omuza savaşmıştır. 1950 yılındaki Kore savaşında, 1966-1970 dönemindeki Vietnam savaşında ve 2003-2004 dönemindeki Irak savaşında Filipinler yönetimi ve Filipinler ordusu ABD ordusuna aktif destek vermiştir. 1992 yılında FC sınırları içindeki ABD'ye ait son askeri kamp ta kapatılmıştır. 1974 yılında Filipinler işgalinde görev alan son Japon askeri de FC askeri yetkililerine teslim olmuştur.⁵² Her ne kadar İkinci Dünya Savaşından sonra FC tam bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürse de 1970'li yıllara kadar Amerikan şirketleri ile yerel Filipinli şirketler eşit haklara sahip olma ayrıcalığını korumuşlardır. Bir başka anlatımla XX. yüzyılın sonuna kadar Filipinler siyaseti ve Filipinler ekonomisi üzerinde Amerikan gölgesi varlığını sürdürmüştür.

1945-1965 döneminde uygulanan Ulusal Uyum Programı sonucunda FC insan hakları, inanç özgürlüğü ve azınlık hakları bakımından sorunları olmayan demokratik bir ülke olarak siyasal varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle Filipinler siyasi tarihinde 1945-1965 yılları "fırtına öncesi sessizlik dönemi" olarak tanımlanabilir. Sıkıyönetim öncesi dönemde, Güney Filipin adalarında huzur ortamında yaşayan Müslüman halk, Hristiyan kökenli siyasetçilerle birlikte Liberal Parti ve Milliyetçi Parti gibi önde gelen iki ulusal siyasi partide siyaset yapmıştır. Müslüman kökenli valiler, milletvekilleri, belediye başkanları hatta senatörler ulusal politik hayatta aktif rol almışlardır. Bir başka anlatımla hem siyasal katılım ve politik kariyerde hem de ticaret, sanayi, tarım, eğitim ve sağlık alanlarında Hristiyan ve Müslümanlar arasında ciddi bir ayrımcılık ve ötekileştirme gözlenmemiştir. Özetle, 1945-1965 dönemi; iç çatışmaların ve terör olaylarının yaşanmadığı, bağımsızlık ve özerklik isteklerinin gündeme gelmediği, Müslüman gerillalar ile hükümet güçleri arasındaki çatışmaların henüz başlamadığı bir sükunet dönemidir.

Tüm bu olumlu siyasal iklime rağmen 1960'lı yıllarda Hükümet güçleri ile Müslüman gerillalar arasında neden çatışmalar başlamıştır? FC sınırları içinde yaşayan Müslüman azınlıkları silahlı mücadeleye iten etkenler nelerdir? Bu sorulara maddeler halinde şöyle yanıt verilebilir:

- 1968-1978 dönemi, Filipinli Müslümanlar ile Manila Hükümeti arasında ilk savaş ve çatışmaların başlangıcı dönemidir. Moro halkının bağımsızlık mücadelesini silahla başlattığı dönemdir. Bu silahlı başkaldırının bu dönemde ortaya çıkmasında bazı dış politik gelişmeler ile bazı iç politik gelişmeler etkili olmuştur. 1967'de yaşanan Arap-İsrail Savaşı, 1968'de Endonezya'da gerçekleşen kanlı darbe girişimi ve aynı dönemde Endonezya ve Malezya'da yükselen öğrenci hareketleri Moro halkının bağımsızlık mücadelesi başlatmasında etkili olan dış politik gelişmelere örnek gösterilebilir.
- FC hükümetinin uygulamaya koyduğu göçmenlik ve yerleştirme programı, Müslüman toplumların ulusal ekonomiden yeterince pay alamadıkları iddiaları, ayrıca Eylül 1972'de Marcos liderliğindeki FC Hükümetinin sıkıyönetim ilan etmesi Moro halkının bağımsızlık mücadelesi başlatmasında iç politik gelişmelere örnek gösterilebilir.

⁵² <http://philippine.ru/chronology.html>

- FC hükümetinin uygulamaya koyduğu göçmenlik ve yerleştirme programı ile binlerce Hristiyan Filipinli aile, bilinçli ve planlı bir şekilde Müslümanların yoğunlukta yaşadıkları Mindanao, Palavan ve Sulu adalarına yerleştirilmeye başlanmıştır. Sadece 1966-1976 döneminde 3 milyondan fazla Hristiyan bölgeye yerleştirilmiştir. Bu göç politikası hem Müslümanların sert tepkisine hem de Mindanao adasının nüfus yapısında derin demografik değişikliklere yol açmıştır. Müslümanların yaşadığı Güney Filipin adaları verimli tarım arazilerine, gür tropikal ormanlara ve zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasına rağmen bu doğal zenginliklerden merkezi hükümet yararlanırken yerli Müslüman toplumlara yeterince pay verilmemesi kendi devletini kurma girişimlerini hızlandırmıştır.
- Sanayi, tarım, ulaşım ve ticaret alanındaki en büyük ve en zengin Filipin şirketleri genelde Hristiyan kökenlilerin elindeydi. Müslüman nüfusun büyük bir bölümü ise köylü, çiftçi ve işçiydi. Sınıf ve zenginlik farklılaşması, sermaye ve toplumsal statü farklılaşmasına yol açarak Müslümanların dezavantajlı duruma düşmelerine neden olmuştur. Bir başka anlatımla ne ulusal kalkınmadan ne de doğal kaynaklar ve ulusal yatırımlardan Müslüman bölgeler yeterince pay alamadıklarını iddia etmişlerdir. Sonuç olarak, Müslüman azınlıklar Hristiyanların siyasi ve iktisadi ipoteği altına girmeyi kabullenmemişlerdir.
- FC sınırları içinde sermayenin, siyasi yönetimin ve teknolojinin, ülkenin Hristiyan nüfusunun yaşadığı bölgelerde yoğunlaşması “zengin kuzey—fakir güney” görünümünün ortaya çıkmasına, sonuçta Müslümanların yoğunlaştığı bölgelerin daha yoksul kalmalarına yol açmıştır. Bir başka anlatımla bölgesel, sosyo-kültürel ve ekonomik eşitsizlikler, ezilen, dışlanan ve yoksullaşan azınlıkların isyanını tetiklemiştir.
- Sonuç olarak Müslüman azınlıkların dile getirdikleri yukarıdaki iddialar, ilk kıvılcımlara ve ilk isyan bayrağının dalgalanmasına neden olup yarım asır süren bir iç savaşın fitilini ateşlemiştir. Binlerce Müslümanın şehit edilmesiyle sonuçlanan bu yarım asırlık kanlı iç savaş, XXI. yüzyılın başında Moro halkının çok arzuladığı özgür Bangsamoro devletine kavuşmasıyla sonlanacaktır.

1968 yılında Güney Filipinler’deki Mindanao adasında Müslüman ayrılıkçılar ile Hükümet yanlıları arasında ilk çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların meydana gelmesinde yaşanan iki olay tetikleyici unsur olmuştur. 17 Mart 1968 yılında Corregidor’da çok sayıda Müslüman kökenli askerin Hristiyan subaylar tarafından itaatsizlik yaptıkları gerekçesiyle öldürülmeleri⁵³ (Corregidor Hadisesi)⁵⁴ ve 19 Haziran 1971’de Manila’da bir caminin kundaklanması sonucu yaklaşık 70 kişinin diri diri yakılması, Müslüman ve Hristiyan toplumları arasındaki barut fıçısını adeta ateşlemiştir (Haşimi, 2018: 67). Eylül 1972’de FC hükümetinin sıkıyönetim ilan etmesiyle Müslüman ve Hristiyan toplumları arasındaki silahlı çatışmalar daha da sıklaşmış ve Ocak 1981’de Markos hükümeti sıkıyönetimi kaldırmış olmasına rağmen Hükümet ile Müslüman azınlıklar arasındaki çatışma ve gerilim sürmüştür. Bu çatışmalar sonucunda binlerce Hristiyan aile Mindanao adasını terk ederek daha güvenli olan, ülkenin kuzey adalarına göç ederken, binlerce Müslüman aile de komşu Malezya ve Endonezya’ya göç etmiştir. Örneğin, bu dönemde yaklaşık 1 milyon kişi iç göçler sonucunda Filipinlerin daha güvenli bölgelerine göç ederken, yaklaşık 200 000 Müslüman, Mindanao adasını terk ederek Malezya’nın Sabah eyaletine yerleşmiştir. Böylece Güney Filipinler’deki çatışmalar Malezya ve Endonezya gibi komşu ülkelere de mülteci göçü ve yardım arayışı olarak sıçramıştır (Georgiev, 2005).

Yöresel ve bölgesel çaplı çatışmalar uluslararası göçlere yol açarak sorunların büyümesine ve uluslararası arenada ABD, Çin, Rusya gibi büyük ülkelerin dikkatini çekmesiyle, küresel ilgiye dönüşmüştür. Hristiyan ve Müslüman topluluklar arasında Mindanao adasında yerel ölçekte başlayan çatışmalar, kısa bir süre içinde önlenemediğinden, Müslüman topluluklar ile merkezi hükümet arasında bir soruna evrimleşerek, siyasi boyut değiştirmiştir. Bir başka anlatımla, 1960-1970 döneminde yerel olan bu sorun, 1980’li yıllarda önce

⁵³ 17 Mart 1968 yılında Corregidor’da öldürülen Müslüman asker sayısı net değildir.

⁵⁴ Corregidor Hadisesi ile ilgili daha detaylı bilgi için bakınız:

https://www.academia.edu/25279055/Filipinler_ve_Morolar%C4%B1n_M%C3%BCcadesi_MNLF_ve_MILF

ulusal iç soruna, 1990'lı yıllarda ise uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Çok sayıda Müslüman ülke, hükümeti ve sivil toplum kuruluşu Moroların özgürlük mücadelesini destekleyerek, onlara çeşitli silahlar ve askeri teknolojiler göndermiş, soruna dolaylı da olsa müdahale etmişlerdir.

1960'larda Müslüman ve Hristiyan toplumlar arasında başlayan çatışmalar, Müslüman azınlıkları siyasi örgütlenmeye ve daha organize olmaya yöneltmiştir. İslam karşıtı baskı ve sindirme politikaları ters etki yaparak Müslüman kimliğini güçlendirmiş ve azınlık hak arayışlarını arttırmıştır. 1968 yılında Kotabato eski valisi Datu Udtong Matalam tarafından Filipinli Müslümanların ilk direniş hareketi olan "Müslüman Bağımsızlık Hareketi" kurulmuştur. Bu özgürlükçü İslami hareketinin temel amacı Mindanao ve Sulu adalarında bağımsız bir İslam Cumhuriyeti kurmaktır. Fakat 1972 yılında o zamanlı başkan Markos le hareket liderinin özel bir görüşmesinden sonra sönülmüş ve 1970'li yılların ortasında gücünü, taraftarlarını ve siyasal etkisini kaybetmiştir (Haşimi, 2018: 68). "Müslüman Bağımsızlık Hareketi" beş yılını doldurmadan yok olmasına rağmen, Müslüman topluluklara bir özgürlük meşalesi görevini üstlenmesini başarmış ve bundan sonra kurulacak dernek, hareket ve organizasyonlara siyasi öncülük yapmıştır.

Filipinlerden ayrılma taraftarı olan Müslümanlar, Filipinler Üniversitesinde öğretim üyeliği yapan Dr. Nur Misauri önderliğinde 1969 yılında Moro Ulusal Kurtuluş Cephesini (Moro National Liberation Front-MNLF) kurmuşlardır (Georgiev, 2005). 1969'da Manila'daki bir grup solcu aktivist, Filipin Komünist Partisi'ni (FKP) ve onun silahlı kanadı olan Halkın Yeni Ordusu'nu (HYO) kurarken, Dr. Nur Misauri önderliğindeki Müslümanlar ilk kez örgütlü bir şekilde organize olup Hükümet yetkililerine seslerini duyurmaya başlamışlardır. MNLF'nin kuruluş aşamasında gerekçe ve motivasyon olarak din faktörü daha küçük rol oynarken, "Moro" etnik kimliği asıl birleştirici rol ve motivasyon kaynağı olmuştur. Fakat şu ayrıntı da unutulmamalıdır: Sulu adasından gelen ve fakir bir ailenin çocuğu olan Nur Misauri çok ilginç bir felsefi ve düşünce sistemini ortaya koyarak Marks ve Mao'nun sosyalist teorileri ile geleneksel İslam düşüncelerini bağdaştırmayı başaran nadir Müslüman liderlerden biridir (Georgiev, 2005). Önce tam bağımsızlık, daha sonra ise FC sınırları içinde bölgesel özerklik isteyen MNLF, çok sayıda İslam ülkesiyle geliştirdiği siyasi ilişkiler sonucunda kısa bir zaman içinde birçok ülkenin desteğini kazanmıştır.

1981 yılında Kahire'de eğitim almış Müslüman bir entelektüel olan Hashim Selamat⁵⁵ liderliğinde Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) adıyla yeni bir silahlı örgüt kurulmuştur.⁵⁶ Moro cihadının en çok taraftarı olan ve en önemli siyasi hareketidir. Moro İslami Kurtuluş Cephesi, 1960'lı yıllarda Jabidah katliamına bir başkaldırı hareketi olarak oluşturulmuş Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) politikalarını beğenmeyen, Filipin hükümeti karşısında daha sert mücadelenin sürdürülmesi gerektiğini ve İslami yaşam için daha radikal kararların alınması gerektiğini savunanların kurmuş oldukları İslami bir örgüttür. 1976-1981 döneminde olgunlaşan ve 1981'de Filipinler siyasi sahnesine çıkan örgütün tüm politik ve askeri mücadelesi Güney Filipinler'de şeriata dayalı bağımsız bir İslam devletini kurma ve yaşatma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka anlatımla MILF daha milliyetçi ve daha dindar bir yapıya sahip olup MNLF'nin desteklediği Filipin sınırları içindeki özerk Müslüman bölge oluşturma girişimini red eden, tam bağımsızlık taraftarıdır.⁵⁷ Örneğin, Muammer Kaddafi ve Libya Hükümeti'nin girişimiyle 1976 yılında Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi ile Filipinler Hükümeti arasında imzalanan barış antlaşması, MNLF'nin daha muhafazakâr ve daha radikal kesimi tarafından benimsenmemiş ve desteklenmemiştir. Böylece hükümetin barışçıl politikalarına karşı çıkanlar MNLF'den ayrılıp daha sert mücadeleyi savunan Müslümanlar MILF'yi kurmuşlardır. Özetle, tüm askeri ve mücadele yöntemleri kullanılarak Filipinler'in güneyinde Bağımsız İslam Devleti'ni oluşturma MILF'nin

⁵⁵ Moro İslami Kurtuluş Cephesi liderinin tam adı Salâmât Âsım Hâşimi olmakla birlikte Türkiye Müslümanları arasında Selâmet Hâşim olarak bilinmektedir.

⁵⁶ Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin siyasi amaçları ve ideolojisi için bakınız: Haşimi, S., "Mücadele Ahlakı. Kendi Liderinin Kaleminden Bangsamoro Mücadelesi", İNSAMER Yayınları, İstanbul, 2018

⁵⁷ MILF kuruluşundan sonraki ilk dönemde tam bağımsızlık taraftarı olup 2012 yılından sonra söylemlerini yumuşatıp federal bir yapıdaki FC sınırları içinde özerk bir Müslüman bölgenin oluşturulmasını desteklemiştir.

öncelikli amacıdır. 1996 yılından sonra Filipinler Hükümeti ile Mindanao Müslümanları arasındaki barış görüşmeleri MNLF ve MILF üzerinden iki ayrı kanaldan yürütülmeye başlanmıştır.

Hashim Selamat liderliğindeki MILF'in başlıca hedefleri şunlardır (Haşimi, 2018: 74-77).

1. Moro halkının İslami prensiplere sarılması ve hayatın her alanında İslam'ın egemen kılınması.
2. Güney Filipin adalarında Cihad ile İslami temellere dayalı bağımsız bir devlet kurmak.
3. Moro halkının idari, siyasi ve kurumsal temelini bağımsız Bangsamoro devletiyle gerçekleştirmek.
4. Düşmanla mücadele kapasitesinin artırılması ve Müslüman ordu ile askeri yapının güçlendirilmesi.
5. Kendi halkına ve kendi kaynaklarına güven, bağımsız Müslüman devletine güven ve kendi ayakları üzerine durma yeteneğini geliştirme.

Müslüman ve Hristiyan toplumları arasındaki çatışmalar ve bitmek bilmeyen iç savaş ortamı bir yandan Güney Filipinler ekonomisini derinden sarsarak yüzlerce fabrika ve iş yerinin kapanmasına, diğer yandan da yüzlerce köy ve kasabanın yıkılmasına ve bölgenin yoksullaşmasına yol açmıştır. Morolar arasında birlik ve beraberlik olmadığı için etnik çekişmeler, lider ve yönetici rekabeti özlenen bağımsızlığı ve "Bangsamoro Cumhuriyetine" kavuşmayı hep ertelemiştir. Müslüman toplumu içindeki mezhepsel kavgalar, etnik rekabet, kişisel çıkarlar ve liderler arasındaki kişisel savaşlar güçlü ve diri bir Müslüman toplum oluşturmayı uzun süre engellemiştir. Asıl önemli olan ayrıntı da şudur: Merkezi hükümet bu iç savaşa milyonlarca dolar para ayırmak zorunda kalmış ve ülkenin ekonomik büyümesini frenlemiş daha da önemlisi merkezi hükümet binlerce askeri, kendi vatandaşlarına karşı savaşmaya zorlayarak Filipinli askerlere Filipinli vatandaşları öldürtmüştür. Tüm bunların sonucunda yıllar sonra Mindanao adasında savaş bitip barış rüzgârları esmeye başlasa dahi Müslüman Morolar ile Katolik Hristiyanlar arasında o güven ve sevgi ortamı çok zor yaşatılacaktır. Özetle, "Bangsa Moro" ile "Bangsa Filipino" kardeşliği her zaman sorgulanacaktır.

1989 yılında Filipinler Parlamentosunda yeni bir yasa kabul edilerek Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Mindanao adası ve çevresinde otonom bir bölge kurulmasına, ayrıca 13 eyalet ve 10 şehirde yeni otonom bölgeye katılımı ilgili halkoylaması yapılmasına karar verilmiştir. 1990 yılında ise Müslüman Mindanao Otonom Bölgesi (MMOB) resmen ilan edilmiş ve Cotabato şehri yeni bölgenin başkenti olmuştur. MMOB idari sınırları ve yetki alanına ise sadece Lanao del Sur, Maguindanao, Sulu ve Tawi Tawi'den oluşan 4 eyalet dâhil edilmiştir. 1990'lı yılların ortasında "Abu Sayyaf" (Kılıcın Taşıyıcısı) adı verilen bir Müslüman grup FC'nin Basilan eyaletinde siyasi propaganda faaliyetlerini yaygınlaştırıp taraftar toplamaya başlamıştır. Basilan eyaleti ancak 2001 yılında MMOB'ne dâhil olmuştur.⁵⁸

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen 11 Eylül saldırılarında 2996 kişi hayatını kaybetmişti.⁵⁹ El-Kaide mensubu İslamcı teröristlerin ABD'nin New York ve Washington şehirlerine düzenlediği 11 Eylül saldırıları sonrasında ortak düşman olan İslami teröristlerden kurtulmak amacıyla ABD'nin Filipin hükümetine olan siyasi ve askeri desteği daha da artmış ve XXI. yüzyılın başında Mindanao'da çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda MNLF'nin lideri Dr. Nur Misauri 2001 yılında Filipinleri terk edip Malezya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Malezya hükümeti FC hükümetiyle işbirliğine giderek Misauri'nin kendi topraklarında yakalanmasına ve Filipinler'de terörizm suçuyla yargılanıp

⁵⁸ Daha fazla bilgi için bakınız: <http://www democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>

⁵⁹ 11 Eylül saldırıları ile ilgili Türk medyasında çıkan başlıca haberlere bakınız:

- <http://www.haberturk.com/haber/haber/1627077-11-eylul-saldirilari-nedir-11-eylul-saldirilarinin-16-nci-yil-donumu>
- <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2017/09/11/11-eylul-saldirilari-nedir-usame-bin-ladin-nasil-olduruldu>
- <http://www.ensonhaber.com/11-eylul-nedir.html>

hapse atılmasına destek vermiştir. Ayrıca XXI. yüzyılın başında Abu Sayyaf ve Jemaah İslamiyah gibi İslamcı terörist grupların Güney Filipin adalarında insan kaçırıp öldürmeleri, bombalama eylemlerine karışmaları, yabancı turistleri rehin almaları gibi şiddet ve terör olayları Filipin Müslümanlarının haklı gerekçelerle yürüttükleri bağımsızlık mücadelelerine gölge düşürmüştür. Dünyada birçok medya kuruluşu Filipinlerdeki terör ve şiddet olaylarına karıştıklarından Müslüman gerillaları şiddet yanlısı, barbar ve zalim teröristler olarak damgalamıştır. Böylece haklı oldukları bir davada, haksız olarak gösterilmişler ve tüm bunlar FC hükümetinin eline önemli bir siyasi koz vermiştir. Ayrıca, 2000-2005 döneminde hem MNLF'nin hem de MILF'nin siyasi gücü kırılmış, toplum üzerindeki siyasi etkinliği ve saygınlığı azalmış ve sonuçta Müslümanlar barış masasına oturmaya mecbur edilmişlerdir. Yüz binlerce kişinin zorla göç ettirilmesi, binlerce kişinin evsiz ve işsiz kalması, binlerce kişinin öldürülmesi veya yaralanması, kısaca bir türlü bitmeyen yarım asırlık iç savaş, hem Müslüman hem de Hristiyan toplumların huzur ve barış arayışlarına destek vermelerine itmiştir.

3. Bir İslam Devletinin Doğuşu: Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi

Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi'nin ("Autonomous Region of Muslim Mindanao", ARMM) temeli Ferdinand Marcos döneminde atılmış, Corazon C. Aquino döneminde ARMM resmen kurulmuş, Benigno Aquino III. Döneminde ise ARMM'den vazgeçilerek Bangsamoro Özerk Yönetime geçiş sağlanmıştır. Fidel Ramos ve Jozeph Estrada dönemleri ise kesintili barış ve kesintili savaş dönemleri olup bu yıllarda ARMM açısından hayati bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu nedenle Filipin Müslümanlarının siyasi kaderini belirleyen bu siyasi liderlerin Moro mücadelesine bakış açılarını ve Müslüman topluluklarla ilgili atmış oldukları siyasi adımları örnekler vererek irdelenmek, konunun sağlıklı irdelenmesi ve anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Filipinlerin çok tartışılan diktatörü Ferdinand Marcos'un 1965 ile 1986 yılları arasında süren baskıcı, uzun ve kanlı dönemi aşağıdaki siyasi gelişmeler ve toplumsal olaylarla tarih kitaplarında yerini almıştır (Tanrıverdi, 2017: 57-60).

- 1969 yılında FC hükümetine karşı ayaklanan komünist kökenli Yeni Halk Ordusu (New Peoples Army) ile başlatılan silahlı mücadeleyi gerekçe gösteren Marcos 1972 yılında ülke genelinde sıkıyönetim ilan etmiştir. Muhafız Müslüman liderlerin de tutuklandığı bu dönem baskı ve yıldırımların, şiddet ve devlet terörünün, en önemlisi de bireysel ve toplumsal özgürlüklerin baltalandığı bir dönem olmuştur.
- FC'den ayrılma taraftarı olan Müslümanlar, Dr. Nur Misauri önderliğinde 1969 yılında Moro Ulusal Kurtuluş Cephesini (MNLF) kurmuşlardır.
- Marcos döneminde ilk kez Filipinli Müslümanların sorunları uluslararası arenaya taşınmış ve küresel siyasetin dikkatleri FC üzerine çekilmiştir. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Moro halkının sorunlarına büyük ilgi göstermiş ve İKÖ'nün girişimleri sonucunda 1975 yılında MNLF ile merkezi hükümet arasında barış antlaşması imzalanmıştır. İzleyen dönemde MNLF temsilcisi gözlemci statüsü ile İKÖ toplantılarına katılmaya başlamış, böylece bir yandan Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin özgürlük savaşı dünyaya duyururken diğer yandan da Filipin Müslümanları İslam ülkelerinin siyasi desteğini kazanmışlardır.
- 23 Aralık 1976 tarihinde Libya'da imzalanan Trablus Antlaşmasıyla Müslümanların yoğunlukta olduğu Güney Filipinler'de yer alan 13 vilayet ve 9 kente otonomi verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak MNLF yetkilileri Trablus Antlaşmasını ihlal ederek oluşturulan Müslüman otonom bölgeyi tanımadığını açıklamış. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Trablus Antlaşmasıyla Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi'nin temelleri atıldığı söylenebilir.
- 1968 yılında yaşanan Jabidah katliamı, Moro halkının organize olarak Manila hükümetine karşı örgütlü silahlı mücadeleye başlamasını tetikleyen en önemli olaylardan biridir. Böylece 1968-1969 dönemi,

Moro halkının kendi Müslüman devletini kurabilmek için başlattıkları silahlı mücadelenin miladı olmuştur. Ocak 1981'de Markos hükümeti sıkıyönetimi kaldırmış olmasına rağmen Hükümet ile Müslüman azınlıklar arasındaki çatışma ve gerilim sürmüştür.

- Ülkedeki ekonomik krizin derinleşmesi, iç savaşın sürmesi, Marcos hükümetinin askerlerden ve geniş halk kitlelerinden destek görmemesi ve en önemlisi de 1983 yılında muhalif lider Benigno Aquino'nun öldürülmesi milyonlarca kişinin sokak gösterilerine çıkmasına neden olmuş ve sonuçta Marcos 25 Şubat 1986'da ülkesinden ayrılarak ABD'ye (Hawaii adalarına) kaçmak zorunda kalmıştır. Daha sonra elde edilen kanıtlar, Marcos ve ailesi ile yakın çevrelerinin iktidarları döneminde çeşitli yolsuzluklarla Filipinler ekonomisini milyarlarca dolarlık zarara uğrattıkları ortaya çıkmıştır.

- Moro halkının kendi Müslüman devletini kurabilmek için silahlı mücadeleye başlaması, Moro Ulusal Kurtuluş Cephesinin kurulması ve Trablus Antlaşmasıyla Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi'nin temellerinin atılması Müslüman topluluklar açısından Ferdinand Marcos (1965-1986) döneminin en önemli siyasi kazanımları olmuştur.

1986-1992 döneminde FC başkanı olan Corazon C. Aquino'nun yönetimi (Tablo 1) Marcos'a göre hem daha kısa sürmüş hem de Moro halk için barış ve yeni umutlar sağlamıştır. Aquino kendi döneminde Suudi Arabistan'a kaçan MNLF lideri Nur Misuari ve ailesinin tekrar Filipinlere geri dönmesini sağlamış, ayrıca 1987 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde kentindeki barış görüşmelerine destek vermiştir. Corazon C. Aquino döneminde 1 Ağustos 1989 tarihinde Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi ("Autonomous Region of Muslim Mindanao", ARMM) Filipinler'deki Mindanao adası ve Sulu takımadaları üzerindeki beş eyalet ve bir kenti kapsayacak şekilde kurulmuş ve kuruluşu 6 Kasım 1990 yılında Cotabota kentinde resmi olarak ilan edilmiştir. 1996 yılı Ağustos ayında MNLF ile yapılan anlaşma sonucunda bu özerk bölgeye dört il daha katılarak Müslüman toplumların idari sınırları genişlemiştir. Güney Filipinler'de siyasi huzursuzluk ve askeri çatışmalar sürerken yapılan plebisitte sonucunda 19 Eylül 2001 tarihinde sadece Basilan vilayeti ve Marawi şehri ARMM'ye katılma kararı almıştır (Benedikter, 2016: 277-286). 1990-2014 döneminde FC sınırları içinde kendi hükümeti olan tek özerk bölge Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi'dir.⁶⁰ Özetle, Corazon C. Aquino döneminde MNLF lideri Nur Misuari'nin yurduna dönmesi, ARMM'nin kurulması ve ülke genelindeki çatışmaların azalması gibi olumlu siyasi gelişmeler yaşanmış, fakat Moro halkı için bazı olumsuzluklar da gelişmiştir. 1976 yılında Libya'da imzalanan Trablus Antlaşmasıyla Güney Filipinler'de yer alan 13 vilayet ve 9 kente otonomi verilmesi kararlaştırılmış olsa ARMM'nin kurulmasıyla Müslüman otonom bölgedeki vilayet sayısı 4'e düşmüş ve bu siyasi gelişme ne MNLF ne de MILF yönetimi tarafından destek görmüştür (Tanrıverdi, 2017: 60-61). Ayrıca 1981 yılında FC hükümeti bünyesinde Müslüman İşleri Bakanlığı kurulmuştur.

1986 başkanlık seçimlerinde hem Marcos hem de muhalefetin ortak adayı olan Benigno Aquino'nun dul eşi Corazon Aquino seçimi kazandıklarını ileri sürmüşlerdir. Aquino'nun pasif direniş çağrısına uyan halkın yaygın protestosu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de desteğini çekmesi karşısında Marcos ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Böylece 21 yıl süren Marcos rejimi 25 Şubat 1986'da sona ermiştir (Tablo 1). 1986'da Corazon Aquino'nun devlet başkanlığına seçilmesi ile kesintiye uğrayan barış müzakereleri yeniden başlamıştır. 11 Şubat 1987 tarihinde adı "Saligang Batas ng Pilipinas" olan FC'nin bugün de yürürlükte olan en son Anayasa'sı kabul edilmiştir.

---

⁶⁰ Özerk bölgenin resmi veb sitesine bakınız: <https://armm.gov.ph/>

Tablo 1: Filipinler Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı ve Yönetim Süreleri⁶¹

	Cumhurbaşkanı	Dönem Süresi
1.	Manuel Roxas	1946-1948
2.	Elpidio Quirino	1948-1953
3.	Ramon Magsaysay	1953-1957
4.	Carlos P. Garcia	1957-1961
5.	Diosdado Macapagai	1962-1965
6.	Ferdinand E. Marcos	1966-1986
7.	Corazon C. Aquino	1986-1992
8.	Fidel V. Ramos	1992-1998
9.	Jozeph E. Estrada	1998-2001
10.	Gloria M. Arroyo	2001-2010
11.	Benigno Aquino III.	2010-2016
12.	Rodrigo Roa Duterte	2016 –

11 Mayıs 1992'deki Başkanlık seçimlerinde aday olmayan Aquino'nun desteklediği eski savunma bakanı Fidel Ramos devlet başkanlığına seçilmiş. 1992-1998 döneminde devlet başkanlığı görevini üstlenen FC eski Genelkurmay Başkanı Fidel Ramos (Tablo 1), Corazon C. Aquino döneminde başlayan barışçıl politikaları sürdürmüş ve onun döneminde Müslüman toplulukların üzüntü ve gözyaşları bir nebze azalmıştır. Ülkede yaşayan Müslüman azınlıklar açısından Ramos döneminde üç önemli politik gelişme yaşanmıştır. Birinci gelişme, hapishanelerde tutuklu bulunan isyancı Müslüman liderler, isyancı askerler, muhalif politikacılar ve komünist liderlere af getirilerek 1994 yılında serbest bırakılması, ülkedeki politik iklimin yumuşamasına neden olmuştur. İkinci gelişme, bitmeyen terör saldırıları ve uzun savaş döneminden sonra, Manila hükümeti ile Müslüman liderler arasında 2 Eylül 1996 tarihinde imzalanan Nihai Barış Antlaşmasının hayata geçirilmesi. Ramos döneminin üçüncü önemli gelişmesi ise Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi ile barış süreci ve müzakereler sürerken, Müslüman toplumun ikinci büyük aktörü olan Moro İslami Kurtuluş Cephesi ile silahlı mücadelenin sürdürülüyor olmasıdır. Bir başka anlatımla, Müslüman toplumlar açısından Ramos dönemi "huzur ve barış ortamında kesintili savaş dönemi" olarak da adlandırılabilir.

1998-2001 döneminde devlet başkanı görevini üstlenen Joseph Estrada⁶² (Tablo 1), Ramos dönemindeki barış ortamını sürdürememiş. Estrada'nın FC devlet başkanı olarak görev sürdüğü 1998-2001 dönemi, Müslüman gerillalar ile hükümet güçleri arasında çok sert çatışmaların olduğu, büyük çaplı askeri operasyonlar sonucunda binlerce kişinin zorunlu göç ettiği, yüzlerce Müslümanın öldürüldüğü veya

⁶¹ Sadece İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemi kapsamaktadır.

⁶² Filipinler halkı eski bir aktör olan Joseph Estrada'ya o dönemde "Erap" diyorlardı.

yaralandığı bir karanlık dönem olarak tarih kitaplarında yer almıştır. Nisan 2000’de Filipin silahlı kuvvetlerinin Moro İslami Kurtuluş Cephesi’nin kurduğu Abubakar kampına düzenlediği askeri operasyon sonucunda hem ülke genelindeki barış ortamı sonlanmış hem de binlerce kişi çatışma bölgesinden göç etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda 2000 yılında Moro İslami Kurtuluş Cephesi cihat ilan ederek hükümete savaş açmıştır. Derinleşen ekonomik kriz, yolsuzluk iddiaları, önlenemeyen yoksulluk ve kanlı iç savaş Estrada’nın sadece 3 yıl süren başkanlık görevini bırakmasına ve koltuğunu Arroyo’ya devretmesine neden olmuştur.

Tablo 2: Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi’nin İdari Yapısı ve Özellikleri (2010 Yılı)⁶³

Eyalet	Başkent	Eyalet Nüfusu	Eyalet Yüzölçümü (km ²)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)
1. Basilan	İsabela	293 322	1 234	238
2. Magindanao	Shariff Aguak	944 718	4 900	193
3. Sulu	Jolo	718 290	1 600	449
4. Tavi-Tavi	Panglima-Sugala	366 550	1 087	337
5. Güney Lanao	Maravi	933 260	3 873	240
TOPLAM		3 256 140	12 695	256⁶⁴

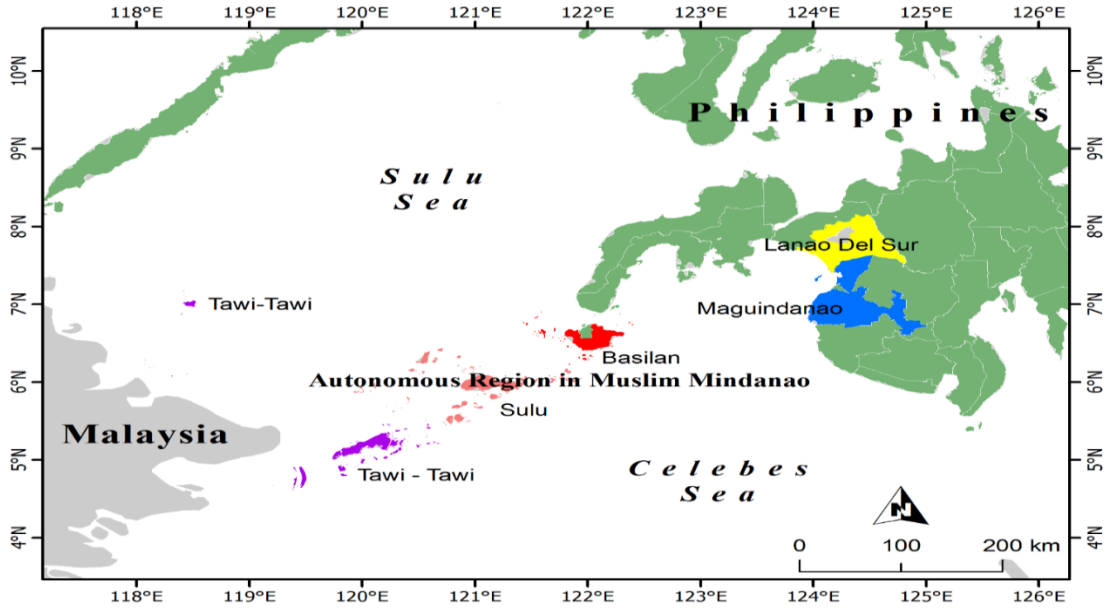
Günümüzde FC sınırları içinde 5 milyondan fazla Müslüman yaşamaktadır. Ülkedeki Müslüman topluluklar Mindanao adasının güney kesimlerinde, Palavan adasında ve Sulu takımadalarında yoğunlukta ikamet etmektedirler. Tablo 2’de de görüldüğü gibi Basilan, Magindanao, Sulu, Tavi-Tavi ve Lanao-Del-Sur eyaletleri Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi’nde yer alan beş eyalettir. Bu beş eyalet hem Filipinler’deki Müslüman toplulukların en yoğun olduğu eyaletlerdir, hem de küresel ölçekte İslam dünyasının küçük bir parçasıdır. Magindanao ve Lanao-Del-Sur eyaletleri Mindanao adasının güneyinde yer alırken, Basilan, Sulu ve Tavi-Tavi adaları Sulu Takımadalarında yer almaktadırlar. Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi’nin toplam yüzölçümü 12 695 km² olup, 2015 yılındaki toplam nüfusu da 3,8 milyondur (Harita 2). 1990 yılında Özerk Bölgede 2,1 milyon kişi yaşarken bu sayı 2000 yılında 2,8 milyona, 2010 yılında 3,2 milyona ve 2015 yılında da 3,8 milyona yükselmiştir.⁶⁵ Bir başka anlatımla bugün nüfusu 105 milyonu aşan Filipinlerde Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi’nin ulusal nüfus içindeki payı %4’ün altındadır.

⁶³ <http://psa.gov.ph/>

⁶⁴ Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi sınırları içinde yer alan beş eyaletin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğunu göstermektedir.

⁶⁵ Daha fazla bilgi için bakınız: <https://armm.gov.ph/>

Harita 2: Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi Siyasi Haritası

2 Eylül 1996 tarihinde Endonezya'nın ara buluculuğu ile FC hükümeti ve MNLF arasında yeni bir sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşme revize edilmiş yeni bir ARMM'nin kurulmasını değil, Mindanao'daki 14 vilayeti de içine alan çok daha geniş çerçeveli bir "Güney Filipinler Barış ve Kalkınma Konseyi" (SPCPD) kurulmasını öngörmüştür. Ancak Mindanao'daki Hristiyan azınlık bu sözleşmeyi, özellikle de MNLF'ye biçilen liderlik rolünü şiddetle reddetmiş, kendilerinin barış ve özerklik müzakerelerinden dışlanmasını da ayrıca protesto etmişlerdir. ARMM özerk yönetiminin 1996 yılında yaptığı demokratik seçimlerde hem Özerk Bölge parlamentosununun 120 üyesi seçilmiş hem de Nur Misuari vali olarak atanmıştır. Vali Misuari kendi başarısızlığından zayıf ve kusurlu özerkliği sorumlu tutmuş ve silahlı mücadeleye geri dönmüştür. Kısa süreli silahlı direniş, hükümet güçleri tarafından hızla bastırılmış ve sonuçta 2001 yılında MNLF'nin lideri Misuari Malezya'ya sürgüne gönderilmiştir (Benedikter, 2016: 281).

Gloria Macapagal-Arroyo FC'nin ikinci kadın başkanı olmuş ve ülkeyi 2001-2010 döneminde yönetmiştir (Tablo 1). Dokuz yıl süren başkanlık döneminde merkezi hükümet ile Müslüman topluluklar arasında barış süreci inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle Müslüman toplumlar açısından Arroyo dönemi "kısmi barış ve kısmi savaş dönemi" olarak da adlandırılabilir. Arroyo döneminde Müslüman toplumların özgürlük mücadelesi açısından çok olumlu bir gelişme yaşanmıştır. İslami cephe liderlerinin baskısıyla Müslümanlar ve hükümet yetkilileri arasındaki barış görüşmelerine ilk kez bağımsız ve tarafsız bir üçüncü taraf katılmaya başlamıştır. Arabulucu taraf olarak Malezya'nın barış müzakerelerine katılmasıyla Filipin Müslümanlarının eli güçlenmiştir. Daha sonraki dönemde yeni ülkelerin, yeni sivil toplum kuruluşlarının, yeni siyasi aktörlerin de barış müzakerelerine katıldıkları görülecektir.

2006 yılında FC hükümeti ülkedeki idam cezalarını tamamen kaldırmıştır. Filipinler, insan hakları ve demokrasi konusunda sürekli eleştiri yağmuruna tutulan bir ülkedir. Bu nedenle, ölüm cezalarının kaldırılması ülkenin demokratikleşmesi açısından olumlu ve isabetli bir adım olmuştur. 5 Ağustos 2008 tarihinde "Ata Toprağı Üzerine Antlaşma Memorandumu" imzalanarak Müslüman toplulukların özlemle bekledikleri Bangsamoro devletinin hukuki çerçevesi oluşturuldu (Tanrıverdi, 2017: 68). FC Yüksek Mahkemesi bu antlaşmayı anayasaya aykırı bularak iptal etmiş olsa da, bu memorandum ile birlikte 2014 yılında imzalanacak olan Bangsamoro Anlaşması'nın temelleri atılmıştır.

Mindanao barış sürecini yürütmek için 2005 yılında Malezya, Libya, Brunei, Japonya, Norveç ve AB'den

oluşan Uluslararası Gözlem Takımını (IMT) kurmuşlardır. 2009 yılında ise devletler ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan ilk karma arabuluculuk girişimi olan Uluslararası Temas Grubu (ICG) oluşturulmuştur. Temas grubunda Japonya, Büyük Britanya, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin yanı sıra dört uluslararası sivil toplum kuruluşu da (Muhammadiyah Vakfı-Endonezya, Asya Vakfı-ABD, İnsani Diyalog Merkezi-İsviçre ve Uzlaşma İmkânları- Büyük Britanya) yer almıştır. Farklı dönemlerde yapılan uluslararası arabuluculuk çalışmalarının sonucunda, Filipinler Hükümeti ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında 15 Ekim 2012 tarihinde Bangsamoro Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır.⁶⁶ Daha sonra bu iki siyasi aktör Bangsamoro Çerçeve Anlaşması'nda ilkeleri belirlenen çözüm sürecinin ayrıntılarını ortaya koyan kapsamlı barış antlaşmasını 27 Mart 2014 tarihinde Manila'da imzalamışlardır. Uluslararası Temas Grubu üyesi olarak barış sürecine destek veren ülkemizi imza töreninde Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Naci Kuru temsil etmiştir.⁶⁷

4. Bangsamoro Çerçeve Antlaşması ve Bangsamoro Bölgesel Yönetimi

1992-2015 döneminde FC her biri ayrılıkçı Müslümanlar ve Mindanao sorunu konusunda kendine has bir politik yaklaşım geliştiren dört farklı devlet başkanı (Fidel V. Ramos, Jozeph E. Estrada, Gloria M. Arroyo ve Benigno Aquino III.) tarafından yönetilmiştir. ARMM'nin kendisi de bu dönemde beş farklı vali tarafından yönetilmiş, fakat Mindanao'daki çatışmalar, zorunlu göçler, terör olayları ve gözyaşları bir türlü son bulmamış. Özlenen barış ve huzur iklimi Mindanao adasına bir türlü gelmemiştir ancak beklenmedik bir anda 2014 yılında imzalanan Kapsamlı Bangsamoro⁶⁸ Anlaşması Mindanao'daki barış umutlarını yeniden arttırmıştır.

2010-2016 döneminde devlet başkanı görevini üstlenen "Noynoy" lakaplı Bening Aquino III. hükümeti ile Müslümanlar arasındaki barış görüşmelerini sürdürmüş ve onun döneminde Filipin adalarında huzur ve barış rüzgârları esmeye başlamıştır. 15 Ekim 2012 tarihinde Birinci Bangsamoro Çerçeve Anlaşması ve 27 Mart 2014 tarihinde Kapsamlı Bangsamoro Çerçeve Anlaşmasının imzalanması, Bening Aquino III. hükümetinin en büyük siyasi başarılarıdır. Dokuz başlıktan oluşan Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması; özerk Müslüman bölgenin hükümeti, seçilmiş bir yasama meclisi, anayasa, başbakan ve kabine, toprak ve arazi mülkiyeti, ayrıca doğal kaynak ve finansal gelirlerinin paylaşımı konularını kapsamaktadır. Anlaşma Filipinler meclisinden geçmesinden sonra dört ay içerisinde referandum yapılarak Bangsamoro Geçiş Hükümetinin kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca 80 kişiden oluşacak meclis bir sonraki seçimlere kadar görevini yürütecektir. Bu karmaşık siyasi süreçte alınan politik kararların ve antlaşma maddelerinin uygulanışını gözetlemek ve denetlemek amacıyla "Bağımsız Gözlemci Heyeti" oluşturulmuştur. Böylece Moro halkının uğruna uzun süre mücadele ettiği "ata toprağına kavuşma" ve "öz doğal kaynaklara hâkimiyet" süreci kâğıt üzerinde de olsa başlamıştır (Tanrıverdi, 2017: 71). Bangsamoro süreci işlerken, Güney Filipin adalarının teröristlerden arınması ve gündelik hayatın normalleşmesi, ayrıca gerilla güçlerinin silahlarını bırakması ve parlamenter bir yönetiminin iş başına geçmesi planlanmıştır. Bu aşamada askerlerinin tamamını tasfiye edilmesi ve sivil hayata dönen MILF'nin de faaliyetlerine bir siyasi parti olarak devam etmesi öngörülmüştür.⁶⁹

⁶⁶ Daha detaylı bilgi için bakınız: <http://scolakoglu.blogspot.com.tr/2014/06/mindanao-bars-sureci-bir-basar-hikayesi.html>

⁶⁷ Daha detaylı bilgi için bakınız: <http://www.mfa.gov.tr/bakan-yardimcisi-koru-filipinler-hukumeti-ile-milf-arasindaki-kapsamli-baris-anlasmasinin-imza-torenine-katildi.tr.mfa>

⁶⁸ Bangsa" kelimesi Malay kökenli bir kelime olup "halk" veya "millet" anlamına gelmektedir. Bugün Güney Filipinlerde yaşayan Müslüman Moro halkı kendi etnik kimliğini Hristiyan Filipinlilerden ayırmak için bu kelimeyi kullanmakta ve kendilerini "Bangsamoro", yani "Moro halkı" olarak tanımlamaktadırlar.

⁶⁹ Bakınız: http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

2014 yılında imzalanan Kapsamlı Bangsamoro anlaşmasıyla siyasal otonomi ve Müslüman hakları yeniden düzenlenmiştir. Daha önce uygulamaya konulmak istenen ama halkın desteğini almayan, devlet başkanı Benigno Aquino III. tarafından da “başarısız bir deneme”, olarak tanımlanan Müslüman Mindanao Otonom Bölgesi düzenlemesi kaldırılmış, onun yerine daha fazla otonomi ve daha fazla siyasal özgürlükler getiren Bangsamoro bölgesel yönetim düzenlenmesi getirilmiştir. Yeni anlaşmayla bölgeye bakanlıklar sistemine dayalı bir bölgesel otonom hükümetin kurulması, siyasi partilerin halkoyuyla meclise seçileceği özerk bir siyasal sistem getirilmiştir. Çerçeve anlaşmada merkezi hükümetin kullanacağı yetkiler, merkezi hükümet ile otonom bölge hükümeti arasında paylaşılacak olan yetkiler ve otonom bölgeye devredilecek yetkilerden oluşan 81 ayrı yetki alanı listelenmiştir. Bu yetkilerden 9 tanesi merkezi hükümette kalacak, 14 tanesi merkezi yönetim ile otonom bölge hükümeti arasında paylaşılacak ve geri kalan 58 yetki alanı ise otonom hükümete devredilecektir.⁷⁰ Özetle 2012 yılında imzalanan çerçeve antlaşması ve 2014 yılında imzalanan kapsamlı antlaşma sonucunda Bangsamoro Antlaşması olgunluk kazanmıştır.

Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin lideri Salamat Haşim⁷¹ Müslüman toplulukların isteklerini büyük ölçüde karşılayan Bangsamoro Çerçeve Anlaşmasını şu sözlerle değerlendirmiştir: *“Güney Filipinler’de Bangsamoro Müslümanlarının verdiği silahlı mücadele ne sadece Moro Müslümanlarının toplumdaki meşru konularının mücerret bir savunmasıdır ne de gasp edilmiş topraklarında somut bir arazi sahipliği davası veya meşru bir özerklik meselesidir. Bilakis, Bangsamoro Müslümanlarının kendi vatanlarında İslam adına kendi ayakları üzerinde kuracakları bir yönetim sisteminin inşası mücadelesidir.”*⁷²

Foto 1: Bangsamoro Çerçeve Anlaşmasına Katılan Başlıca Siyasal Aktörler

Bangsamoro Çerçeve Anlaşması aşağıdaki hukuki maddeleri kapsamaktadır:⁷³

⁷⁰ Bakınız: http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2015/06/TURKISH_The-Philippines_Annexe-to-main-paper-Proof1.pdf

⁷¹ Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin lideri Salamat Haşim'in kısa biyografisi için bakınız:

- <http://www.worldislamlaw.ru/?p=1436>
- <http://www.islamweb.net/en/article/43161/>

⁷² http://insamer.com/tr/mucadele-ahlaki-kendi-liderinin-kaleminden-bangsamoro-mucadelesi_1113.html

⁷³ Bangsamoro Çerçeve Anlaşmasıyla ilgili daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://kontrasalvo.wordpress.com/2012/10/18/bangsamoro-cerceve-anlasmasi/>

- Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi (ARMM) yerine Bangsamoro Özerk Bölgesinin (BÖB) kurulması kararlaştırılmıştır. ARMM yönetimi yerine yeni bir Bangsamoro bölgesel yönetimi oluşturulacaktır.
- BÖB kapsadığı ana coğrafi alan olarak Basilan, Lanao del Sur, Maguindanao, Sulu ve Tawi Tawi eyaletlerini içeren ve daha önceki dönemde ARMM'nin kapsadığı coğrafi saha belirlenmiştir. Sınırlar dâhilindeki bölgeler, kentler, belediyeler, köyler ve coğrafi alanlar Bangsamoro'nun seçim birimlerini oluşturacaktır. Bu yeni otonom idareye ek olarak Cotabato ve İsabele şehirleri ile Lanao del Norte ve Kuzey Cotabato bölgeleri de dâhil edilecektir.
- Bunun yanı sıra, yerel yönetiminin aldığı kararla ya da seçmenlerin %10'nun imzasıyla yeni otonom idareye katılmak isteyen bölgelerde Bangsamoro bölgesel yönetimine dâhil edilebileceklerdir.
- 2016 yılında tamamlanması öngörülen geçiş sürecinde, silahsızlanma sağlanacak ve Filipinler ordusu BÖB'inden çekilecek, geçiş süreci, bağımsız komisyonlar aracılığıyla denetlenecektir.
- BÖB bir Temel Yasa'yla yönetilecek, Bangsamoro Temel Yasası'nın hükümleri tarafların tüm anlaşmalarıyla uyumlu olacaktır. Temel Yasa, Bangsamoro yaşam biçimini yansıtacak ve uluslararası yönetim standartlarına uygun olacaktır. Temel Yasa, Bangsamoro halkı tarafından hazırlanacak ve bölgedeki seçmenler tarafından onaylanacaktır.
- Çerçeve anlaşma, bir geçiş komisyonu kurulmasını ve bu komisyon üyelerinden sekiz tanesinin (komisyon başkanı da dâhil olmak üzere) MILF tarafından, 7 tanesinin ise Filipinler hükümeti tarafından seçilmesini öngörmektedir. Kurulacak komisyon ise Bangsamoro Temel Kanunu için taslak hazırlayacak, bu taslak daha sonra onaylanmak için Filipinler Parlamentosu'na sunulacak daha sonrada Bangsamoro halkının kabulüne sunulacaktır. Bu anlaşmanın dikkate değer yönü ise kurulacak bölgesel yapının partileri güçlendirmeye dayalı bir parlamenter sisteme dayanan, siyaseti geliştirmeyi hedefleyen, partileri teşvik eden, geleneksel siyasetçiler ve yerel hanedanlıklarının ortaya çıkabileceği "kazanan her şeyi alır" anlayışından ziyade farklı gruplar arasında işbirliğini geliştiren "bakanlıklararası" bir yapı olması şartını koşuyor olmasıdır.
- 2016'da ise Müslümanların ağırlıkta olduğu bazı bölgelerde özerk yönetime katılım referandumu yapılacaktır. Referandumla birlikte yapılacak seçimlerde bölgede kurulacak olan partiler de yönetim için yarışacak, seçimle meclis oluşturulacak ve buradan seçilecek bir başbakanın kuracağı hükümet bölgeyi yönetecektir.
- Çerçeve anlaşmanın diğer maddeleri İslami kanunların güçlendirilmesini, yerel halkın haklarına saygı duyulmasını, MILF üyesi silahlı güçlerinin silahtan arındırılmasını, Filipin ordusunun yerel güvenlikle ilgili yetkilerinin hem Filipinler hem de Bangsamoro hükümetlerine karşı sorumlu olacak bir polis kuvvetlerine devredilmesini vaat etmektedir.
- BÖB'inin iç güvenliği Moro yönetimine ait polis sağlarken, dış güvenlik Filipinler hükümetinin sorumluluğunda olacaktır. Ayrıca, Bangsamoro hükümeti, bölgedeki yeraltı kaynakları gelirin %75'ini alacak ve BÖB ekonomisi de özerk olacaktır.

• http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2015/06/TURKISH_The-Philippines_Annexe-to-main-paper-Proof1.pdf

• http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

• <http://www.haksozhaber.net/moro-muslumanlari-baris-sonrasiyla-yuzlesiyor-47216h.htm>

• <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>

• http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2015/06/TURKISH_The-Philippines_Annexe-to-main-paper-Proof1.pdf

- Bangsamoro’da İslam hukukuna göre bir anayasa hazırlanacak ve aynı şekilde İslam hukukuna uygun mahkemeler kurulacaktır. Bölgedeki eğitim, hukuk, seçimler gibi hususlar Moro yönetimi tarafından düzenlenecektir.

- Bangsamoro Antlaşmasını imzalayan taraflar, şeriat mahkemelerinin güçlendirilmesi ve davalara karar verme yetkisinin genişletilmesi gereğini kabul etmektedir. BÖB, şeriat adalet sistemi üzerinde yetkili olacaktır. Şeriat egemenliği ve uygulaması sadece Müslümanlar için geçerli olacaktır.

Mindanao barış sürecine Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin de önemli katkıları olmuştur. T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından 26-27 Haziran 2014 tarihlerinde düzenlenen III. İstanbul Arabuluculuk Konferansı’nda Mindanao barış süreci, geniş katılımlı ve uluslararası ölçekli bir panelde tartışılmıştır. Başarılı bir arabuluculuk faaliyeti olarak sunulan Mindanao barış süreci, bizzat bu süreci yürüten siyasi aktörler olan Filipinler Hükümeti Barış Heyeti Başkanı Prof. Miriam Coronel-Ferrer, Moro İslami Özgürlük Cephesi Müzakere Heyeti Başkanı Mohaqher Iqbal, Mindanao Barış Süreci için Malezya Hükümeti Baş Kolaylaştırıcısı Tengku Dato Ab Ghaffar Bin Tengku Mohamed ve Güney Filipinler’deki Barış için İİT Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Sayed Qasim El-Masry tarafından tartışılmıştır.⁷⁴

5. Rodrigo Duterte Dönemi ve Bangsamoro Temel Yasa Tasarısı

2010-2016 döneminde Cumhurbaşkanı görevini üstlenen Benigno Aquino III. 2016 yılında cumhurbaşkanlığı koltuğunu Rodrigo Roa Duterte’ye bırakmıştır. Rodrigo Duterte’nin Mindanao adasında doğup büyümüş olması, seçimlerde açıkça “Uyuşturucuya hayır, federalizme evet” propagandasını yürütmüş olması, Müslümanların gelenek-göreneklerini çok yakından tanınması ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %40’a yakın oy alması barış sürecine dair olumlu beklentileri güçlendirmiştir.

9 Mayıs 2016 tarihinde yapılan başkanlık seçimleri sonucunda 30 Haziran 2016 tarihinde FC başkanı koltuğuna Rodrigo Roa Duterte’nin oturmasıyla birlikte ülke üzerindeki kötülük bulutları dağılmaya başlamıştır. Davao şehrinin eski belediye başkanı olan Duterte’nin Müslümanların yoğunlukta yaşadığı Mindanao adasından gelen Katolik bir Hristiyan olması, ayrıca çok renkli bir karaktere sahip olması kendisine kuşkuyla ve önyargı ile bakılmasına neden olmuştur. Fakat Müslümanları yakından tanıyor olması, hatta özgürlük Mücadelesini yürüten Müslüman liderlerle yakın dostluğu olması barış görüşmeleri açısından her iki taraf için de büyük bir avantaj sağlamıştır. FC tarihinde ilk kez Mindanao adası kökenli bir siyasetçi, devlet başkanı seçilmiş ve ilk kez Müslüman sorunlarını yakından bilen ve Müslümanlarla duygudaşlık kurabilen bir lider hükümet yönetiminin başına getirilmiştir.

Bangsamoro Geçiş Komisyonu tarafından 2017 yılının kasım ayında Mindanao Adası’ndaki Sultan Kudarat şehrinde geniş katılımlı “*Bangsamoro Toplantısı*” düzenlenmiştir. Bölgedeki farklı paydaşlardan 1,5 milyon kişinin katılımıyla gerçekleşen toplantıyla Mindanao’da yaşayan Müslümanlar, barıştan yana olduklarını bir daha göstermişlerdir. Güvenliğin MILF üyeleri tarafından sağladığı toplantıya Devlet Başkanı Duterte de onur konuğu olarak katılmış ve barış sürecini destekleyen uzun bir konuşma yapmıştır. FC’nin Federal yapıya geçilmesini ve Bangsamoro Çerçeve Anlaşması’nın meclisten onay almasını savunan Duterte, Müslüman Moro halkına verilen özerklik sözünün yerine getirilmesini de savunmuştur.⁷⁵

31 Mayıs 2018 tarihinde Türkiye’de elektronik ortamda yayın yapan birçok haber sitesinde Bangsamoro Temel Yasa Tasarısının FC Meclisi tarafından onaylandığı duyurulmuştur. Aşağıdaki satırlarda hiç değiştirilmeden bu haberlerden birisi aktarılmıştır:⁷⁶

⁷⁴ Bakınız: <http://scolakoglu.blogspot.com.tr/2014/06/mindanao-bars-sureci-bir-basar-hikayesi.html>

⁷⁵ Bakınız: http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

⁷⁶ Bakınız: <https://www.haberler.com/filipinler-kongresi-bangsamoro-yasa-tasarisini-10902380-haberi/>

“Filipinler’de Kongre, Müslüman nüfusun yoğun yaşadığı Mindanao eyaleti ve çevresindeki adalara özerklik tanınmasını öngören Bangsamoro Temel Yasa Tasarısı’nı onayladı. Kongre’de Bangsamoro yasa tasarısı için yapılan oylamada, 226 milletvekili lehte, 11 milletvekili aleyhte oy kullanırken, 2 milletvekili çekimser kaldı. Bangsamoro Temel Yasa Tasarısı’nın Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte tarafından 23 Temmuz’da imzalanması bekleniyor.”

Konuyu özetlersek Bangsamoro Anayasasının FC meclisinde onaylanması ile aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A) Filipinler tarihinde ilk kez Müslüman topluluklara özerk bir devlet kurma yetkisi verilmiş ve yakın gelecekte dünya siyasi haritasına yeni bir Müslüman devlet yerini alacaktır. Böylece Mindanao adası İslam coğrafyasının yeni bir üyesi olarak uluslararası siyasi arenada onay almıştır.

B) Bangsamoro Anayasası ile kurulan Bangsamoro özerk yönetim bölgesi (BÖYB) Müslüman Mindanao Özerk Bölgesinin yerine geçmiş ve Morolu Müslümanlarının kendi meclisi, kendi bakanları, kendi hükümetine sahip olmanın önü açılmıştır. Bir başka anlatımla Filipinler tarihinde ilk kez Müslüman topluluklar kendi siyasal kaderini yönetebilecekler, finansal, sosyal, kültürel ve ekonomik kararlarını kendileri verebileceklerdir.

C) Merkezi hükümet ile Müslüman gerillalar arasındaki çatışmalar ve siyasi ihtilaflar sona ermiş, Güney Filipinleri kan gölüne çeviren yarım asırlık iç savaş bitmiş, silahlı mücadele sona ermiş ve böylece çok beklenen barış dönemi başlamıştır. Örneğin, silahlı mücadeleyi bırakan Moro İslami Kurtuluş Cephesi’nin siyasi partiye dönüşme kararı Mindanao’da barış ve sivilleşme adına atılan çok önemli bir adımdır.

D) BÖYB’inde İslami kanunlarının güçlendirilmesi ve Müslüman vatandaşlar için Şeriat adalet sisteminin getirilmesi, Güney Filipinlerde çok özlenen İslami devletin en önemli temel taşlarını oluşturmaktadır.

E) BÖYB’inde yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan tüm topluluklar FC kanunlara uymakta ve bu devletin bir üyesi olduklarını kabul etmektedirler. Bir başka deyişle Müslüman topluluklar tam bağımsızlık savaşından vazgeçip, FC sınırları içinde yaşayıp Filipinli aidiyetini gönüllü kabullenmektedirler. Manila’daki merkezi hükümet ile özerk yönetim bölgesi arasındaki yetki paylaşımını gönüllü kabullenmektedirler. Yani, BÖYB’ine rağmen tek devlet, tek bayrak, tek cumhuriyet söylemini yansıtan “ortak vatan” kavramını Katolik Hristiyanlar ile Müslüman topluluklar birlikte kabullenmektedir.

Önümüzdeki dönemde BÖYB’nin çözüm bekleyen başlıca problematik konular ve bölgesel sorunlar şunlardır:⁷⁷

- BÖYB sınırları içinde North Cotabato ve Lanao del Norte eyaletleri ile Cotabato ve Isabela kentleri gibi Hristiyanların çoğunlukta olduğu coğrafi mekânlar yer almaktadır. Müslüman bir özerk bölgede yer alan bu Hristiyan anklav⁷⁸ sahaları, iki dinsel topluluk arasında gerginliklere, istenmeyen şiddet ve çatışmalara

⁷⁷ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- Benedikter, Thomas, *Modern Özerklik Sistemleri. Dünya Özerklik Örnekleri*, Nika Yayınları, Ankara, 2016, s. 277-286
- İnat, K., – Duran, B., – Ataman, M., (Editörler), *“Dünya Çatışmaları. Çatışma Bölgeleri ve Konuları”*, Nobel Yayınları, Ankara, 2010
- Düzyol, Tamer, *“Filipinler”*, Ermağan, İsmail (Editör), *“Dünya Siyasetinde Doğu Asya”*, Nobel Yayınları, 2016
- <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>
- http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

⁷⁸ Anklav toprak, bir ülkenin başka bir ülke tarafından kuşatılmış toprak parçasıdır. Diğer devlet sınırları içerisinde kalan bu toprak parçası bir devletin toprağı olabileceği gibi bağımsız bir devlet de olabilir. Güney Afrika

yol açtığı gibi, siyasi ve ekonomik rekabetlere de yol açmaktadır. Örneğin 2008'de FC Yüksek Mahkeme'nin anlaşmanın iptali üzerine verdiği karar sonrasında yaşanan şiddet olayları bu bölgelerde yaşanmıştır. Bir başka anlatımla, Bangsamoro Anayasası Müslümanların hak ve özgürlüklerini koruduğu gibi Hristiyanların da hak ve özgürlüklerini koruması gerekir. BÖYB hükümeti bütün dinsel ve etnik topluluklara eşit mesafede olup her vatandaşın güvenliğini, huzurunu ve yaşamını koruma altına almalıdır. BÖYB tüm azınlıkların ve toplulukların ortak vatani olmalıdır. Başarılması güç ve zor olan da zaten budur.

- BÖYB'de yaşayan Müslümanlar farklı etnik gruplardan oluşmakta ve farklı dil ve lehçeler konuşmaktadırlar. Bir başka anlatımla bölgede etnos ve kültür bakımından homojen bir Müslüman nüfus olmadığı için Müslüman gruplar arasında zaman zaman çatışmalar ve anlaşmazlıklar gözlenmektedir. Örneğin, Merkez Mindanao eyaletinin Lanao del Sur ve Maguindanao bölgelerindeki Müslümanlar Maranao dili konuşmaktadır. Bu dil bölgenin Sulu takımadaları bölgelerinde konuşulan Taosug, Samal ve Yakan dillerinden belirgin olarak farklıdır. Ayrıca Güney Filipin adalarında Müslüman toplulukların idari, ekonomik, entelektüel birikim ve dini sebeplerle merkez olarak kullanabileceği, bir araya gelebileceği, eğitim görebileceği veya sosyalleşebileceği, Moro kimliği ya da İslam kültürünü derinden paylaşabileceği ortak tek bir şehrin olmadığı bilinmektedir.

- FC bugün Müslümanların dini bayramlarını resmi tatil olarak kabul etmiş ve medeni hukukta, Müslümanlar arası ihtilafların çözülmesi için şeriat mahkemelerinin kurulması gibi Müslümanlara yönelik çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Şeriat kanunu Müslümanlar için ulusal kanunun bir parçası olarak kabul edilmekle birlikte söz konusu düzenlemeler ceza hukukunu kapsamamaktadır.

- Filipinler'de, yarısından fazlası BÖYB'de olmak üzere yaklaşık 2000 civarında medrese olduğu bilinmektedir. Mindanao bölgesinde öğrenim gören Müslüman öğrencilerin %14'ü dini müfredata tabi bu okullarda eğitim görmektedirler. Bugünkü Filipin Müslümanları için vatandaşlık aidiyet, ulusal aidiyet ve etnik aidiyetten çok dinsel aidiyet önemlidir, İslam kimliği önemlidir, büyük İslam âleminin bir parçası olma gurur ve övünç kaynağıdır.

- Mindanao adası, FC'nin en zengin maden, orman, su ve enerji kaynaklarına sahip adalardan birisi olmasına rağmen ülkenin en yoksul insanlarını barındırır. Doğal zenginlikler ile geniş halk kitlelerinin yoksulluğu adanın en büyük sosyal tezatıdır. Örneğin 2000 yılında ulusal nüfus içinde yoksulların oranı %34 iken BÖYB'de bu oran yaklaşık %63'tür. Özetle, yaygın yoksulluk ve işsizlik, toplumsal ve ekonomik gelişme çabaları alanında yaşanan eksiklikler, BÖYB'nin çizdiği kalkınma politikalarının önündeki en büyük engellerin başında gelmektedir.

- BÖYB'de hava, kara ve deniz yolu taşımacılığının yetersiz olması nedeniyle ulaşımda ve bölgesel ticarete ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca bölgede insan kaçırma, fidye isteme, şantaj ve tehdit, yargısız infaz, gözaltı ve işkence, kadın ticareti, uyuşturucu ticareti ve kaçakçılık gibi temel insan haklarına aykırı olumsuz toplumsal davranışlar hala görülmektedir.

- Göç politikaları ve mülteciler sorunu, binlerce çocuğun okula gitmeyip eğitimden yoksun bırakılması, sağlık kurumlarının ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, bölgenin önemli sosyal sorunlarının başında gelmektedir. Bölgede kadın ve çocuk tacirciliği devam etmektedir. Küçük yaşta erkek çocuklar ağır koşullar altında zorla çalıştırılırken, küçük kız çocukların bir bölümü de fuhuşa zorlanmaktadır. Ayrıca bölgedeki kız çocuklarının bir bölümü ev işlerinde çalışmak veya fuhuş yapmak için zengin Ortadoğu ülkelerine kaçak yollarla gönderilmektedir. Yoksul ve çaresiz Filipinlilerin ise çalışmaya gittikleri bu ülkelerde

---

Cumhuriyeti'nin çevrelediği Lesotho , İtalya'nın çevrelediği San Marino ve Vatikan anklav ülkelere örnektirler. Özetle ülke içerisinde ülke olan anklav, farklı devlet toprağıyla kuşatılmış siyasi yapılara verilen isimdir. Siyasal anklavlar olduğu gibi dinsel, etnik veya kültürel anklavlar da vardır.

fiziksel şiddet, cinsel sömürü ve psikolojik baskıya uğradıkları bilinmektedir.⁷⁹

- BÖYB’de yaşayan Müslümanlar arasında sanayici, tüccar, bürokrat, yüksek memur ve siyasetçilerden oluşan ayrılıkçı bir tabaka vardır ki “Müslüman Patronlar” olarak adlandırılan bu tabaka, uzun dönem yönetici, parti temsilcisi, sanayici veya bürokrat olarak görev yaptığı için bu zenginleşme sürecinin ne pahasına olursa olsun devamını istemektedir. Fakir Müslümanları sömüren bu “Müslüman Patronlar”, Müslüman azınlıkların hak ve özgürlüklerinden çok kendi kişisel menfaatlerini düşünürler, bireysel kariyer ve şahsi çıkarlarını ne pahasına olursa olsun korumaya çalışırlar. Bir başka anlatımla Bangsamoro özerk hükümeti bu zengin zümrenin çıkarlarına ters hareket ederse barış sürecine ilk karşı gelecek olanlar da bu Müslüman Patronlardır. Sonuç olarak, bir yandan yaygın rüşvetçilik ve yolsuzluk, diğer yandan Moro Müslümanları arasında var olan akraba, eş-dost kayırma ve klan sistemli siyaset anlayışı, bir yandan Bangsamoro özerk yönetim bölgesindeki Müslüman yöneticilere olan güveni sarsmakta diğer yandan da bölgesel barışı ve ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir.
- BÖYB parlamentosunun politik zayıflığı ve yerel siyasi dinamiklerin istikrarsızlığı, bağımsız basın yayın sisteminin olmayışı, güçlü eğitim ve bilim kurumlarının olmayışı, üniversite mezunu uzman ve bilim adamlarının yetersizliği, özellikle aydın ve eğitilmiş Müslüman liderlerin eksikliği özerk bölgenin diğer önemli sorunlarıdır.
- BÖYB’yi kapsayan ekonomik gelişme ve kalkınma programları hala Manila’daki merkez hükümet tarafından oluşturulmaktadır. Bu programların başarısızlığında ise merkezi hükümet ile yerel hükümet karşılıklı suçlamalarda bulunup sorumluluktan kaçmaktadır. Yetki ve sorumluluk belirsizliği BÖYB’nin en önemli idari ve yönetim sorunlarından biridir. Özetle, BÖYB ve Manila’da bulunan merkezi hükümet arasındaki siyasi, iktisadi, kültürel ve idari sorumluluklar hala netlik kazanmamıştır. Bunun geliştirilmesi ve aralarında sorumluluk alanlarına göre görev dağılımlarının daha net bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- BÖYB’de ikamet eden Müslüman toplulukların sosyo-kültür ve eğitim düzeyi Hıristiyanlara göre daha düşüktür. Bu da Hıristiyan ve Müslüman toplulukları arasındaki istihdam, yönetim ve iktisadi rekabete yol açmaktadır. Tüm bunlar Güney Filipinlerde BÖYB temelli güçlü ve köklü bir İslam devletinin filizlenip gelişmesini engelleyen başlıca sorunlardır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Filipinlerde Manila hükümeti ile Moro Müslümanları arasındaki silahlı mücadele ve kanlı çatışmalar 1960’lı yıllarda başlamış ve aralıklarla hala devam etmektedir. Bir başka anlatımla bu adalar ülkesindeki Moro halkının bağımsızlık savaşı ve İslami devlet kurma girişimleri yaklaşık yarım asırdır sürmektedir. Sadece 1970-2000 döneminde bu çatışmalarda ülke genelinde 120 000’den fazla insan hayatını kaybetmiş, 200 000 ev tahrip edilmiş, 500’den fazla cami ve 200’den fazla okul yıkılmış, 35 yerleşim birimi yerle bir edilmiş ve 2 milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁸⁰ Ölüm ve yaralanmalar, yıkılan evler ve terk edilen köyler, zorunlu göçler ve mülteci krizleri, gözyaşları ve aile trajedileri bu yarım asırlık çatışma döneminde Müslüman toplumların gündelik hayatının adeta bir parçası olmuştur. 1972-1996 dönemi Güney Filipinlerde Müslüman azınlıklar ile hükümet güçleri arasında çatışmaların en yoğun olduğu dönemdir.

Son yarım yüzyılda FC hükümetleri bölücü terörden dinsel teröre, sol terör örgütlerinden ayrılıkçı terör örgütlerine kadar farklı kökenli terör gruplarıyla mücadele etmişler ve şimdilik ülkenin bölünmez bütünlüğünü korumayı başarmışlardır. Müslüman Bağımsızlık Hareketi, Bangsamoro İslami Özgürlük

⁷⁹ Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.ihh.org.tr/arsiv/fotograf/yayinlar/dokumanlar/215-moro-ozerklik-arifesinde-dokuman.pdf>

⁸⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.ihh.org.tr/arsiv/fotograf/yayinlar/dokumanlar/215-moro-ozerklik-arifesinde-dokuman.pdf>

Savaşçıları, Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi, Moro İslami Kurtuluş Cephesi, Yeni Halk Ordusu⁸¹ ve Ebu Seyyaf grubu bu örgütlerin başında gelir. 1960'lı yıllarda başlayan silahlı mücadele ve gerilla savaşları bazı uzmanlar tarafından İslami terör ve bölücülük olarak görülmekte, bazı uzmanlar tarafından ise İslami devlet kurma girişimi, bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi olarak tanımlanmaktadır. Özetle Filipin Müslümanlarının yürüttükleri mücadelenin haklı veya haksız bir dava olarak görülmesi zaman ve coğrafi mekâna, kişilerin siyasi görüş ve bakış açılarına, küresel jeopolitik dengeler ve devletlerin çıkarlarına göre değişmektedir.

Bazı bilim uzmanları ve araştırmacılar Filipinler'in siyasi idaresini ve devlet yönetimini "oligarşik demokrasi" olarak tanımlamaktadır. Ülkedeki seçimler birbirine rakip olan işadamları, büyük toprak sahipleri ve zengin siyasetçiler arasındaki çekişmelere sahne olmakta, bu nedenle politik rekabetten çok şirket, iş adamı ve holding rekabetleri ön plana çıkmaktadır. Tüm bunların sonucunda ekonomik çıkarlar siyasi çıkarların önünde, finansal güç te politik gücün önüne geçmektedir. Daha vahim olanı ise bireysel çıkarların ulusal çıkarların önüne geçmesidir. Finansal, ekonomik ve politik elit, siyasi hanedanlık sisteminin işleyişinden rahatsız olmadığı gibi, halka tepeden bakmakta, seçmenleri birer müşteri olarak görmekte ve "bireysel çıkarlar için her şey mübahtır" söylemi her seçim bölgesinde egemenliğini sürdürmektedir. Filipinlerde oldukça yaygın olan yolsuzluk, şantaj, adam kaçırma, bölgesel terör, seçim hileleri ve şiddet sebebiyle ülkedeki politik iklim silahlı örgütlerin, kanunsuz çetelerin, açgözlü politikacıların, savaş ağalarının ve şantajcı iş adamlarının hâkimiyeti altındadır. Bu olumsuz toplumsal ve siyasal iklim bir yandan Müslüman toplulukları olumsuz etkilemekte, diğer yandan da ülkenin yurt dışındaki imajını ve turizm beklentilerini baltalamaktadır.

Mindanao adası ve çevre adalarda altın, çinko, demir cevheri, bakır ve krom başta olmak üzere zengin doğal kaynaklar bulunmasına rağmen yaklaşık yarım asır süren çatışmalar sebebiyle yerel Müslüman topluluklar söz konusu zenginliklerden yeterince faydalanamamaktadırlar. Mindanao adasında kamu yönetimi, ordu, ticaret ve kamu hizmetlerinin büyük bölümü Hıristiyan kökenli topluluklara bırakılmıştır. Bir başka anlatımla Müslüman topluluklarının devlet organlarındaki temsiliyeti ve yönetim gücü çok yetersizdir. Mindanao adası zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen bu adada yaşayan Müslüman topluluklar merkez Katolik hükümetleri tarafından kasıtlı olarak yoksul ve marjinal bırakılmıştır. Ayrıca Müslüman topluluklarının ülkedeki eğitim, gelir ve istihdam olanaklarından yeterince istifade etmedikleri ve gerekli payı alamadıkları bilinen bir gerçektir. Özetle, diğer toplumsal gruplar ve azınlıklar ile karşılaştırıldığında Müslüman azınlıklar, bilinçli olarak merkez hükümet tarafından sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak daha zayıf bırakılmışlardır. Filipinler'de yaşayan toplumsal gruplar arasında en yaygın fakirlik, en yüksek işsizlik oranları, en düşük okullaşma oranları, en az aile geliri Moro Müslümanlarında görülür.

XXI. yüzyılın küreselleşen dünyasında etnik ve dinsel farklılaşmalar birçok ülkede etnik ve dinsel ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlamıştır. Dinsel aidiyet ve etnik kimlik bakımından heterojen yapıları ülkeler, karmaşık ve heterojen siyasi sorunlar yaratmışlardır. Bu sorunlarla yüzleşen çok sayıda ülkeden sadece biri olan Filipinler, Asya kıtasının en büyük Hristiyan ülkesidir fakat Asya kıtasının en yeni Müslüman ülkesini kendi topraklarında doğurmak üzeredir. "Bangsa Moro" artık kendi topraklarında kendi devlet sınırlarında bağımsız olarak yaşamak istemektedir, kendi siyasi kaderini kendi çizmek istemektedir, İslami gelenek-göreneklerini özgürce yaşamak istemektedir ve bu yol maalesef binlerce masum kişinin kanı ile sulanmış bir mücadele yoludur, çatışmalarla, sürgünlerle, hüznü ve gözyaşları ile dolu bir hak arama yoludur. XX. Yüzyılın ikinci yarısında yüzbinlerce "Bangsa Moro" artık "Bangsa Filipino" ailesinin parçası olmak istememektedir. Ata topraklarına dönüş ve özgür Bangsamoro Cumhuriyetini kurmak artık bir kaçınılmazlıktır.

---

⁸¹ Filipinler Komünist Partisinin silahlı kanadı olan Yeni Halk Ordusu ile ilgili bakınız: Kaplan, İ., "Filipinler'de Yeni Halk Ordusu (New People's Army-NPA)", Editör: Çiftçi İ., Sevinç, B., "Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm", Karınca Yayınları, Ankara, 2015, s. 141-172

Mindanao Özerk Müslüman Bölgesi'nin kurulması ve BÖYB'nin yasallaşması kuşkusuz Filipinli Müslümanların Cumhuriyet tarihi boyunca kazandıkları en büyük politik başarılarıdır. Bitmeyen çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar, bitmeyen yoksulluk, siyasi baskı ve mülteci dramı artık hatırlanmak dahi istenilmeyen kara sayfalar olarak FC tarihinde yerini almışlardır. Büyük umutlarla beklenen yeni dönemin, etnik barışın ve toplumsal huzurun egemen olduğu, dinsel hoşgörü ve kültürel empatinin üstün olduğu, ekonomik kalkınma ve zenginleşmenin olduğu, yarım asırlık düşmanların birbirlerinin kucaklaşmasına şahitlik eden bir dönem olması gerekir. Kuşkusuz, beklenen yeni dönem Hristiyan ve Müslüman toplumların kardeşçe yaşayıp yaşamayacaklarını ve Mindanao'nun barış adasına dönüşüp dönüşmeyeceğinin sınanacağı bir dönem olacaktır. Umutla beklenen ulusal barışın kalıcı olup olmadığının sınanacağı bir dönem olacaktır. Fakat kesin bilinen bir şey varsa o da şudur: Bangsamoro özerk devletinin Filipin Müslümanlarına nasıl bir gelecek sunacağı soru işaretleriyle ve umutlarla dolu "zaman" denilen sihirli kavram belirleyecektir.

KAYNAKLAR / REFERENCES

Adib Majul C. (1992). *İran Devrimi ve Filipinler'deki Müslümanlar*. Dünya ve İslam Dergisi, Sayı12, Güz 1992

Atalay, İ. (2001). *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Atalay, İ. (2007). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. İzmir: Meta Yayınları.

Atasoy, E. (2010). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. Bursa: Ezgi Yayınları.

Atasoy, E. (2013). *Demografi Yazıları*. Bursa: MKM Yayınları.

Baraç, O. (2017). *Filipinler: Etnik Azınlığın Var Olma Mücadelesi ve Şiddet*. (Kemal İ., Burhanettin D. ve Muhittin Ataman Ed.) *"Dünya Çatışmaları. Çatışma Bölgeleri ve Konuları - Cilt 2*, Ankara: Nobel.

Bayar, S. (2011). *Filipinler Ülke Raporu*. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Merkezi. Ankara.

Colleen, A. S. (1967). *Philippines in Pictures*. Manila, Library of Congress Cataloging, Cilt 1.

Çiftçi İ. & Sevinç, B. (2015). *Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm*. Ankara: Karınca Yayınları.

Dawah, A. (2015). *Filipinler'de İslamiyet'in Yayılış Tarihi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

DEİK. (2012). *Filipinler Ülke Bülteni*. DEİK Yayınları, Ankara.

Durmuş, S. (2016). *Dini Motifli Ayrılıkçı Hareketler ve Terörizm: Filipinler Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T. C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Düzyol, T. (2016). *Filipinler: Dünya Siyasetinde Doğu Asya*. (Ermağan, İ. Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.

Georgiev, P. (2005). *Filipinite i Evraziyskata Diga na Nestabilnost*. Spisanie "Geopolitika", Broy 6, Sofya.

Göksoy, İ. H. (1995). Filipinler'de İslamiyet. *Diyanet İlmî Dergi*, 31 (3), 83-106.

Haşimi, S. (2018). *Mücadele Ahlakı: Kendi Liderinin Kaleminden Bangsamoro Mücadelesi*. İstanbul: İnsamer Yayınları.

İnat, K. (2010). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*. (Duran, B. ve Ataman, M. Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.

Kaplan, İ. (2015). *Filipinler'de Yeni Halk Ordusu (New People's Army-NPA)*. Çiftçi İ. ve Sevinç, B. (Ed.). *Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm*. Ankara: Karınca Yayınları.

Lakost, İ. (2005). *Geopolitiçeski Reçnik na Sveta*. Sofiya: Izdatelska Kaşta Trud.

Lavrov, S. B. & Kaledin, N. V. (2003). *Ekonomiçeskaya. Sotsialnaya i Politiçeskaya Geografiya Mira. Regioni i Strani*, Moskova: İzdatelstvo Gardariki.

Lopez, M. L. (2006). *A Handbook of Philippine Folklore*. Quezon City, the University of the Philippines Press.

Lukanov, A.; Bojinov, & N. Dimitrov, S. (2005). *Stranite v Sveta 2005-2006*, İzdatelstvo Gloriya Palas, Sofya.

Majul, C. E. (1992). *Filipinler'de Çağdaş İslami Hareket*. (L. Balkan. Çev.) İstanbul: Şafak Yayınları.

Majul, C. E. (2010). *İslam and Philipinne Society*, University of the Philippines Diliman.

Özey, R. (2008). *Asya Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınları.

Özgüç, N. (2011). *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler*. İstanbul: Çantay Yayınları.

Söylemez, H. (2016). *MORO: Uzakdoğu'da Bir Bağımsızlık Mücadelesi*. İstanbul: İnsamer Yayınları.

Tanrıverdi, G. (2017). Filipinler Barış Sürecinin Tarihsel Gelişimi: 1976-2016. *Güvenlik Bilimleri*, 2,53-80.

Timor, A. N. (2002). *Güneydoğu Asya: Özellikler, Ülkeler*. İstanbul: Çantay Yayınları.

Uluatam, E. (ty). *Filipinler'deki Ayrılıkçı Gruplar ve Barış Süreci Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu*. TOBB Avrupa Birliği Daire Başkanlığı, Ankara.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR / WEB SOURCES

<http://fizan.net/filipinler.html>

<http://philippine.ru/>

http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/FILIPPINI.html?page=0,0

<http://psa.gov.ph/>

http://www.mid.ru/summit-russia-asean//asset_publisher/FX0KRdXqTkSJ/content/id/2142146

<https://btvnovinite.bg/place/?place>

<https://cyberleninka.ru/article/v/filippinskaya-diaspora-v-ssha-i-kanade>

<https://www.biyografi.net.tr/ferdinand-macellan-kimdir/>

<http://insamer.com/wp-content/uploads/2016/02/Ads%C4%B1z.png>

<https://armm.gov.ph/>

<http://www.ramazanaydogdu.com/devletlerde-yasanan-etnik-ve-kulturel-catismalar-ekseninde-yerel-yonetimlerde-reform-tartismalari/>

<http://scolakoglu.blogspot.com.tr/2014/06/mindanao-bars-sureci-bir-basar-hikayesi.html>

<https://www.dnes.bg/news.php?tag=%D4%E8%EB%E8%EF%E8%ED%E8>

<https://www.haberler.com/filipinler/>

<https://www.sondakika.com/filipinler/>

<https://www.yenisafak.com/hayat/filipinlermoro-muslumanlari-ve-otesi-2556104>

<http://politikaakademisi.org/2014/03/31/moro-sorunu/>

https://www.researchgate.net/publication/292995908_GUNEY_FILIPINLERDEKI_AYRILIKCI_GRUPLARIN_TURKIYEDEKI_PKK_SORUNU_ILE_KARSILASTIRILMASI

<http://www.ansar.ru/person/vojna-i-mir-po-filippinski>

<http://www.ansar.ru/analytics/yuzhnye-filippiny-stanut-islamskoj-avtonomiej>

<http://philippine.ru/glossary.php?word=494>

<http://philippine.ru/chronology.html>

<http://www.haberturk.com/haber/haber/1627077-11-eylul-saldirilari-nedir-11-eylul-saldirilarinin-16-nci-yil-donumu>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2017/09/11/11-eylul-saldirilari-nedir-usame-bin-ladin-nasil-olduruldu>

<file:///C:/Users/EM%C4%B0N/Downloads/moro-hatice-soylemez.pdf>

<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/80-2005/broi6-2005/920-filipinite-i-evraziyskata-daga-na-nestabilnost>

<http://www.ensonhaber.com/11-eylul-nedir.html>

<https://kontrasalvo.wordpress.com/2012/10/18/bangsamoro-cerceve-anlasmasi/>

http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2015/06/TURKISH_The-Philippines_Annexe-to-main-paper-Proof1.pdf

<http://www.mfa.gov.tr/bakan-yardimcisi-koru-filipinler-hukumeti-ile-milf-arasindaki-kapsamli-baris-anlasmasinin-imza-torenine-katildi.tr.mfa>

http://insamer.com/tr/filipinlerde-siyasi-donusum-ve-bangsamoro-konusu_1361.html

http://insamer.com/tr/bangsamorodaki-son-gelismeler-ve-sikiyonetim-ilani_717.html

<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/356224/bangsamoro-ozerk-bolgesi-ve-politik-acmazlar>

<http://www.haksozhaber.net/moro-muslumanlari-baris-sonrasiyla-yuzlesiyor-47216h.htm>

<https://www.ihh.org.tr/arsiv/fotograf/yayinlar/dokumanlar/215-moro-ozerklik-arifesinde-dokuman.pdf>

<http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>

<http://www.worldislamlaw.ru/?p=1436>

<http://www.islamweb.net/en/article/43161/>

https://www.academia.edu/13598205/Moro_Yeni_D%C3%B6nemin_E%C5%9Fi%C4%9Finde

https://www.academia.edu/18914464/Filipinlerde_Y%C3%BCkselen_Ter%C3%B6r_Tehdidi_Ebu_Seyyaf

https://www.academia.edu/25279055/Filipinler_ve_Morolar%C4%B1n_M%C3%BCcadelesi_MNLF_ve_MILF

https://www.academia.edu/7968612/Moro_O_zerklik_Arifesinde_-_Hafize_Zehra_Kavak

http://www.tim.org.tr/files/downloads/ihracat/Ulke_Masalari/ulke_bilgi_notu/Filipinler%20%C3%9Clke%20Bilgi%20Notu.pdf

<https://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/filipinler-ulke-raporu2013>

<http://www.assam.org.tr/bolgeler/super-gucler/asya-ve-avustralya/guneydogu-asya-da-islam-ve-siyaset-filipinler-27-ekim-2013.html>

<http://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/500/sait24.pdf?sequence=1>

<http://www.yenisoz.com.tr/moro-muslumanlari-vatan-a-hasret-haber-17703>

http://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_GOKSOYIH.pdf

<https://yeditepe.academia.edu/SaitY%C4%B1lmaz>

<http://www.assam.org.tr/bolgeler/super-gucler/asya-ve-avustralya/guneydogu-asya-da-islam-ve-siyaset-filipinler-27-ekim-2013.html>

<http://www.tuicakademi.org/guneydogu-asyada-sulu-sultanligi-meselesi/>

<https://profit.bg/svezho/20-neveroyatni-fakta-za-filipinite/>

<https://lifestyle.bg/travel/10-iznenadvashti-fakta-za-filipinite.html>

<https://www.sondakika.com/haber/>

<https://aa.com.tr/tr/dunya/filipinlerde-bangsamoro-temel-yasasi-tasarisi-hukumete-sunuldu/863569>

<https://www.haberler.com/filipinler-de-bangsamoro-temel-yasa-tasarisi-9947633-haberi/>

<http://www.yenisoz.com.tr/selamet-hasimi-ve-filipinli-muslumanlar-haber-17894>

<https://www.haberler.com/filipinler-kongresi-bangsamoro-yasa-tasarisini-10902380-haberi/>